

До 100 - ліття віднови
Студійського Чернецтва в Україні

Єрм. Севастіян

**ДУХОВНЕ
ФОРМУВАННЯ
МОНАХА СТУДИТА**

До 100 - ліття віднови
Студійського Чернецтва в Україні

Єрм. Севастіян

**ДУХОВНЕ
ФОРМУВАННЯ
МОНАХА СТУДИТА**

**У світлі писань
о. Климентія Шенницького**

Львів, Монастир Монахів Студійського Уставу,
Видавничий відділ «Свічадо», 1997

Єромонах Севастіян (Степан Дмитрух) народився в 1955 році. В Монастир Монахів Студійського Уставу вступив у 1978 р. Схиму прийняв у 1982 р., священничі свячення – у 1984 р. З 1990 р. – ігумен Святоуспенської Унівської Лаври.

Автор у своїй праці „Духовне формування монаха студита“ на основі аналізу життя і діяльності о. Климентія Шептицького показує його вплив на духовне формування монахів Студійського Уставу. Він виділяє такі основні середники як молитва, церковне правило, читання Святого Письма і розважання, які відіграють важливу роль в поглибленні духовності кожного монаха.

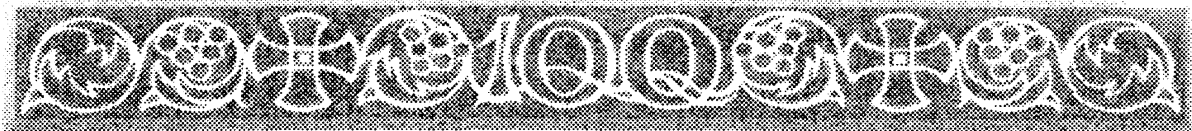
Призначена для широкого кола читачів.

Художнє оформлення
Олени Мікули

С $\frac{0403000000-08}{561-97}$ Без оголошення

© Монастир Монахів Студійського
Уставу, 1997

ISBN 966-561-025-2

ВСТУП

Родина графів Шептицьких, корені якої сягають ще княжих часів, дала Українській Греко-Католицькій Церкві багато визначних особистостей. На переломі XIX і XX століть у церковному і національному житті Західної України появляється могутня особистість Митрополита Андрея Шептицького. Його подвижницька діяльність на церковному полі, його величезний вклад у культурне і національне відродження нашого народу, дали йому право називатись галицьким Мойсеєм.

Але вже в 1911 р. в історію Української Греко-Католицької Церкви та чернецтва входить друга незвичайної ваги постать – молодший брат митрополита, монах студит о. Климентій Шептицький.

Діяльність і життя цієї надзвичайно скромної людини у монашому каптурі проходили немов би в тіні широкої та всебічної діяльності його брата Митрополита Галицького.

І тільки неймовірно жорстоке переслідування Греко-Католицької Церкви після псевдособору в 1946 р., арешт і заслання в концтабори Сибіру Архімандрита монахів Студійського Уставу о. Климентія Шептицького та його мученицька смерть у страшній Володимирській тюрмі привернули увагу не тільки нашого народу, але й європейських дослідників¹ до постаті цього великого Ігумена-аскета, який за тридцять шість років (1911-1947) своєї праці у стінах студійської обителі залишив глибокий незгладимий слід у духовному формуванні монахів Студійського Уставу.

Народжений і вихований у глибокорелігійній та побожній родині римо-католицького обряду, в атмосфері інтелектуальної праці, любо-

¹ Див.: Josef de Wolf. Katholisch sein ist ein Verbrechen...Köln. – S. 171-185.

ві і християнських чеснот, він так пройнявся східними переданнями, духовністю та аскетизмом монашого життя; величавістю та задушевністю східних Літургійних відправ і Богослужінь, що став зразком саме східного благочестя і монашої досконалості; а своїми творами заклав теоретичну основу для розвитку й утвердження монастирів Студійського Уставу не тільки в Україні, але й у всьому світі.

Практика зразкового, науково планованого ведення родинного господарства в Дев'ятниках допомагає йому перетворити пусту й зруйновану літню резиденцію галицьких митрополитів в Уневі, прийняту в 1919 р., у самовистачальну одиницю, призначену і для духовного розвитку ченців студитів, і для їх економічно-господарського існування. При монастирі була обширна бібліотека, малярська студія іконопису та цілий ряд цехів-верстатів: шевський, ткацький, кравецький, столярний та римарський.

О. Климентій постійно намагався розширювати монастирі монахів студитів. У Якторові, близько Унева, засновано жіночий монастир студиток, які займалися виробництвом церковних речей, доглядали за дітьми у дитячих яслах та захоронках, утримували сиротинці на Личаківському передмісті Львова, у Брюховичах, Гаях Тернопільського повіту, в Підгайцях.

Однією із заслуг о. Климентія є допомога в організації студитського монастиря у Канаді, куди у 1926 р. виїхали три підготовані для цього брати з Унева, студитської станиці на Поліссі.

За роки свого монашого життя о. Климентій виконував багато різних функцій. Мав відношення до організації Львівської Духовної Академії та Українського шпиталю у Львові.

Як людина великого інтелекту і як вчений він вніс великий вклад в історіографію Церкви: зібрав і систематизував багато документів, опрацював Віленський архів. Був членом створеного у 1926 р. Богословського Наукового Товариства, читав лекції в Інсбрукському університеті; писав, в основному французькою мовою, статті для європейських богословських журналів, у глибокій покорі підписуючи їх тільки ініціалами². Усі ці франкомовні праці Архімандрита о. Климентія не знайдені ще і не досліджені.

² Киричук Л. Високого чину чернець з великою білою бородою//Мета. - № 10. - 16 травня, 1995. - С. 4.

Тепер, коли після 45-річного поневіряння у катакомбах воскресла Українська Греко-Католицька Церква і почалось її відродження, твори Митрополита Андрея Шептицького, Кардинала Й. Сліпого, послання, листи та писання Архімандрита о. Климентія Шептицького і його праведне благочестиве життя стали для багатьох наших монаших чинів, згромаджень та монастирів наукою, вказівками та повчанням, з чого почати своє відродження, як зорганізувати наше життя, щоб воно насправді було повним глибокої духовності та проходило у відповідності з Євангельськими радами нашого Спасителя – Ісуса Христа.

Якщо твори Митрополита Андрея і Патріарха Йосифа Сліпого видаються, опрацьовуються, то особа о. Климентія Шептицького, ісповідника віри, Ігумена та Архімандрита Студитських монастирів, менше відома, а з його творами ознайомлене тільки дуже вузьке коло спеціалістів-дослідників. А о. Климентій Шептицький – це визначна особистість в історії цілої Вселенської Церкви. Спеціальних монографій чи навіть історично-наукових розвідок про особистість та значення о. Климентія поки що в нашій богословській літературі немає.

У зв'язку з підготовкою до офіційного відкриття беатифікаційного процесу о. Климентія у Львові в 1995 р. у пресі були опубліковані дві статті постулятора процесу Владика Любомира Гузара³. Крім того, у львівській газеті “За вільну Україну” (виходить з 1 липня 1990 р.) була опублікована стаття-спомин співв'язня о. Климентія Ореста Дворникова⁴ та оглядова стаття І. Паращак⁵.

“Отець Климентій – це заступник всієї нашої Церкви... На підставі тих свідчень, які вже є в постуляції, християнський чин (діяльність) Слуги Божого Климентія, його духовний, інтелектуальний феномен

³ Гузар Л. Беатифікаційний процес о. Климентія Шептицького знаходиться у фазі підготовки//Мета.– № 5. – 4 січня, 1995.

Гузар Л. Він творив подвиг в ім'я Боже і народу. Розповідь про Слугу Божого Климентія Шептицького і процес беатифікації//За вільну Україну. – №16. – 28 січня, 1995.

⁴ Дворников Орест. Климентій Шептицький в моєй життєвій//За вільну Україну – 25 жовтня, 1993.

⁵ Паращак І. Хто стане зо мною напроти злочинців?//За вільну Україну. – 30 червня, 1994 р. – С. 3.

направду ставлять його в ряд отців нашої Церкви, яких свого часу було названо святими”, – пише постулятор о. Гузар у статті “Він творив подвиг в ім’я Боже і народу”.

До роковин смерті о. Климентія у двотижневику Львівської Архиепархії “Мета”, була опублікована стаття Лесі Киричук, завідуючої відділом експозиції “Історія Української Греко-Католицької Церкви” Львівського музею історії релігії, “Високого чину чернець з великою білою бородою”. Заголовком статті авторка взяла назву, якою у численних каторжних таборах називали о. Климентія.

“Його сприймали як апостола. Він віддавав усе товаришам, а сам голодував. Повчав і потішав, підносив дух в’язням, просив коритися Божій волі. Трактував усіх різнорідців як своїх дітей: заступався за всіх і забороняв кривдити”.

“Як свідчать джерела, о. Климентій помер 1 травня 1951 р.”, – пише п. Леся Киричук у своїй цікавій і насиченій фактами із життя о. Климентія статті⁶.

Ціллю моєї праці є глибоке бажання хоч частково проаналізувати історію життя і діяльності цієї незвичайної людини, монаха і священника, графа Климентія Шептицького, особливу увагу звернувши на його вплив на духовне формування монахів Студійського Уставу.

Джерелами моєї праці, в основному, служили збережені в Центральному державному історичному архіві Львова рукописні та машинописні листи, послання та твори о. Климентія, Св. Письмо, Устав Студійських монастирів, “Наші звичаї”, спомини матері і небожа о. Климентія та спомини монахів – сучасників о. Климентія — з Архіву Монастиря Студитів у Львові.

У 1913 р. Казимир Шептицький, шостий з ряду син графа Івана Шептицького і Софії з Фредрів Шептицької, дипломований правник⁷, посол Крайового Сейму і Віденського Парламенту, залишає свої маєтності в Дев’ятниках та у віці 44 роки вступає до монастиря

⁶ Киричук Л. Високого чину чернець з великою білою бородою//Мета. – № 10. – 16 травня, 1995 р. – С. 4.

⁷ Копія диплому гр. Казимира Шептицького про закінчення юридичного ф-ту. – Архів Монастиря Студитів у Львові.

Студитів⁸. 28-го серпня 1915 р. після богословських студій в Інсбруку приймає тайну Священства в Крижівцях у Хорватії⁹. Як ієромонах Студійського Уставу стає Ігуменом Унівської Лаври, а згодом Архімандритом Студитів. О. Климентій разом з Митрополитом Андреем, першим студитським Архімандритом, працює над підготовкою Унівського Уставу (1920 р.), а пізніше – великого Типікону¹⁰ братів студитів, що узагальнив усі давні студитські звичаї та монаші Устави і був у травні 1937 р. переданий особисто о. Климентієм в руки секретаря Священної Конгрегації у справах Східної Церкви Кардинала Е. Тіссерана. Затверджені значно пізніше, вони ввійшли в основу канонічного права.

Окремою сторінкою у житті о. Климентія Шептицького є його участь в акції рятування єврейських дітей, організованій Митрополитом Андреем. Разом із настоятелькою студиток, матір'ю Йосифою, Архімандрит о. Климентій влаштовував дітей-євреїв у сиротинці, оформляв на них документи про хрещення у греко-католицькому обряді, даючи їм українські імена та прізвища. Частину дітей переховували в Унівському монастирі як послушників. Протягом 1942-43 рр. він виконував програму Митрополита щодо порятунку євреїв з Янівського концтабору, співпрацюючи з ієромонахом-студитом, німцем за походженням, Йосифом Петерсом. О. Петерс закінчив у 1933 р. філософсько-богословський факультет Мюнхенського університету і, відбуваючи студійну подорож, зустрівся у Підлютому з Митрополитом Андреем Шептицьким. За його порадою прибуває до Унева. Студитська обитель зробила на нього таке глибоке враження, що він вступає до цього монастиря; осінню 1937 р. складає чернечі обіти і приймає тайну Священства з рук Митрополита Андрея. З початком Другої світової війни о. Петерс стає душпастирем у церкві св. Варвари у Відні. У 1941 р. прибуває до Львова, використовуючи своє німецьке громадянство для допомоги українській Церкві. Він виконує функції зв'язкового між українським єписко-

⁸ Шептицький Ян К. Отець Климентій Шептицький. Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких/Пер. з польської: Н. Пікулик, Л. Сенік; з французької: Ж. Максимович. – Львів: Свічадо, 1996. – С. 86.

⁹ Там же. – С. 87-88.

¹⁰ Szeptycki J. K. Moje wspomnienia o Kazimierzu Szeptyckim, ojcu Klemensie Szeptyckim. – Архів Монастиря Студитів у Львові. – С. 4.

пом та папським нунцієм у Берліні. Одночасно разом з о. Климентієм організовує фабрику пошиття взуття на вул. Трибунальській, 16, де в пивницях переховувались євреї¹¹.

О. Климентій був дуже скромною людиною. У його келії було тільки залізне ліжко, шафа з книжками, столик і "клячник", на якому молився перед Розп'яттям. Така ж аскетично скромна обстановка була і в його кімнаті на партері Святоюрської палати, в якій часто проживав о. Климентій, приїжджаючи до брата – Митрополита Андрея.

Глибока християнська терпеливість і покора о. Климентія виявилась у тому, як він сприйняв вістку про вбивство більшовиками у вересні 1939 р. брата Лева і про арешт племінників.

Після смерті Митрополита Андрея (01.11.1944 р.) о. Климентій очолив делегацію греко-католицького духовенства у складі о. Г. Костельника, о. І. Котова і о. Г. Будзінського до Москви у Раду в справах релігійних культур для переговорів про нормалізацію відносин УГКЦ з радянською владою хоч у скупих рамках 124-го параграфу Сталінської конституції. Делегацію до керівництва уряду не допустили, хоча гірко зібраний у повоєнній розрусі дар для воїнів-інвалідів армії – 1 млн. карбованців – прийняли. Поставлених вимог делегація прийняти не могла. І хоч на пряме запитання делегації, чи буде забезпечене Греко-Католицькій Церкві в межах СРСР свободи відправи богослужінь, була дана ствердна відповідь, делегати з сумним передчуттям приреченості повернулися у січні 1945 р. до Львова. І дійсно, вже через два місяці в Галичині почалося масове переслідування Української Греко-Католицької Церкви і було арештовано усіх її ієрархів¹².

Але о. Климентія Шептицького арештовано аж 5 червня 1947 р.

Наслідком співпраці братів Шептицьких і особливо багатолітньої невтомної праці о. Климентія було відновлення східної монашої традиції на території Галичини і поза її межами. І це особливо важливо, бо внаслідок цього від початку ХХ ст. в Західній Україні паралельно з Василіянськими монастирями, більш західного спрямування, розвивались і процвітали студитські обителі, з чисто східною традицією.

¹¹ Киричук Л. Високого чину чернець з великою білою бородою//Мета. – № 10. – 16 травня, 1995 р. – С. 4.

¹² Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. – Київ, 1994. – С. 309, 323.

І саме тому життя і діяльність о. Климентія заслуговує на особливу увагу в історії Української Греко-Католицької Церкви та чернецтва і навіть в історії Вселенської Церкви. Він не тільки спричинився до відновлення моделі студитських монастирів, але завдяки своїм посланням і працям став харизматичним законодавцем цієї моделі.

Аналізуючи діяльність о. Климентія графа Шептицького, треба особливо підкреслити ще й те, що період, в якому довелось йому жити і працювати, був незвичайно важким з точки зору навіть самого існування Церкви і чернецтва. Цей період був свого роду перевіркою та екзаменом для всіх церковних інституцій: духовенства, чернецтва та вірних. Монахи-студити та їхні монастирі цей екзамен витримали успішно, незважаючи на те, що їхнього Ігумена й Архімандрита, так, як колись св. Теодора Студита, засудили і заслали.

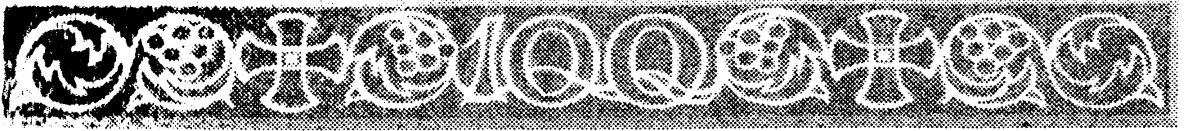
Розвиткові духовності ченців студитів о. Климентій присвятив 36 років свого аскетичного життя аж до свого арешту органами КДБ 1947 р. Після року тяжких допитів-катувань у Львівській та Київській тюрмах його, сімдесятидев'ятирічного, знесиленого старця, засудили на вісім років перебування у тюрмах і таборах особливого режиму¹³. Цей страшний нелюдський вирок о. Климентій відбував у різних таборах Сибіру. Треба було мати незвичайну шляхетність душі і велику віру, щоб так гідно, по-християнськи переносити поневіряння тюремного ув'язнення і заслання. Моральним і фізичним знущенням не було кінця. На допитах йому закидали, що він ворог українського народу, що він зрадив Церкву, продався Римові, били і піддавали різним тортурам. А в таборах він з ангельською терпеливістю зносив наругу над своїм духовним саном, спокійно виконував найбільш принизливі роботи, ще більше утверджуючись у вірі¹⁴. Помер з виснаження і серцевої недостатності¹⁵ у Володимирській тюрмі особливо строгого режиму в 1951 році¹⁶.

¹³ Выписка из протокола № 8 Особого Совещания при МГБ СССР от 28.02.1948 г. (Копія). – Архів Монастиря Студитів у Львові.

¹⁴ Киричук Л. Високого чину чернець з великою білою бородою//Мета. – № 10. – 10 травня, 1995 р. – С. 5.

¹⁵ Акт Врачебной Комиссии на заключенного тюрьмы Владимирской области Шептицкий Клементий Иванович от 10.04.1948 г. (Копія) Архів Монастиря Студитів у Львові.

¹⁶ Довідка про смерть від 02.02.1994 р. (Копія) Архів Монастиря Студитів у Львові.

Розділ 1

ПОСЛАННЯ, ЛИСТИ ТА ВКАЗІВКИ О. КЛИМЕНТІЯ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ДУХОВНОГО ФОРМУВАННЯ СТУДИТІВ

1. Духовне обличчя о. Климентія як майбутнього творця духовності студитів

Приступаючи до аналізу творів Архімандрита о. Климентія, які вплинули на духовне формування монахів студитів, мусимо відмітити, що органи тоталітарного режиму знищили велику бібліотеку і збірку стародруків “Студіону” у Львові та здевастували Унівську Лавру після арешту Архімандрита о. Климентія і майже всіх монахів. Тому у Центральному Державному Архіві м. Львова збереглися тільки деякі з творів та послань о. Климентія у далеко неповних матеріалах греко-католицької митрополичої консисторії м. Львова¹⁷.

¹⁷ Послання о. Климентія, Ігумена Св. Успенської Лаври в Уневі для монастирів на Поліссі. 16.10.1934. Послання до всіх чесних іноків і моїх найдорожчих отців і братів, що по Студійському Уставові живуть в Уневі та по інших наших домах. 2.08.1937. (“Що належить до повного монастирського життя”). 3. Слово про убожество і послух єромонаха Климентія Ігумена монастирів Студійського Уставу 22.12.1937-1.07.1938. 4. Тимчасовий Правильник бібліотеки “Студіону” 31.03.1937. 5. Правильник для братів-спудеїв Богословського і Малосемінарійного курсу в “Студіоні”. 31.03.1937. 6. Богослуження в молитовні “Студіону”. 27.11.1938. 7. Послідне слово. 13.06. 1940. 8. Пересторога до всіх братів -іноків Студійського Уставу. березень 1945. 9. Віра Надія. Любов. 2.04.1945. 10. Наставлення Авви-Архимандрита новопоставленому Ігуменові. 11. Митрополит Андрей і обновлення східної чернечої традиції //Богословія. – Т. VI. – Кн. 1-2. – 1926. – С. 150.

Щоб об'єктивно оцінити і показати духовний вплив якоїсь людини на середовище, в якому вона проживає і для якого живе, треба спершу пізнати духовне обличчя саме цієї людини.

Особа о. Климентія Шептицького нерозривно пов'язана з чернецтвом Студитського Уставу. У 1913 році він вступає до монастиря студитів; вже як монах студит приймає тайну Священства; як ієромонах Студійського Уставу стає Ігуменом Унівської Лаври, а згодом Архімандритом студитів. О. Климентій в першу чергу монах-аскет, і коли говоримо про його духовність, мусимо насамперед розглянути ті чесноти, якими Господь наділив його, як свого воїна; які допоміг йому розвинути своєю ласкою і завдяки яким він зміг стати зразком для усіх своїх братів у чернецтві.

Бути ченцем – означає наслідувати Христа. Господь Ісус закликає своїх учнів перш за все зректися самих себе, тоді щоденно брати на себе хрест і йти за Ним¹⁸. Що означає оте “зректися самого себе?” Це насамперед, відкинення свого егоїстичного “Я”, шукання не своєї слави, насолоди, матеріального збагачення, а тільки виключно Божої Волі і Божої Слави. Це означає жити для Бога, в Бозі і з Богом. Ісус дав нам засіб і шлях до такого життя – вистачає ідеально виконувати його заповідь любові: любити Бога більше всього на світі і виявляти цю любов через любов до ближнього. “Що ви зробили одному з братів Моїх найменших – ви Мені зробили” (Мт. 25, 40). Тож поглянемо, як виконував заповідь любові о. Климентій і як навчав нею жити братів студитів.

Теодор Студит навчає: “Монах – це той, хто має зір звернений тільки до Бога; єдиного Бога бажає; єдиному Богові розп'ятий; єдиному Богові добровільно вдень і вночі служить; має мир з Богом і, між іншим, творить мир і любов”¹⁹.

Покликання саме до такого чернечого життя мав Казимир Марія Шептицький ще з юних літ. Проте сімейні обставини не дозволили йому в молодості покинути світ і присвятити усього себе Богові. Господь одначе дав йому ласку, що він, навіть будучи світською людиною, кожним днем свого життя ніби готувався до життя чернечого.

Аж до вступу у монастир в 1911 році він тривалий час проживав у селі Дев'ятники, у родинному маєтку Шептицьких, який отримав у

¹⁸ Див.: Лк. 9, 23; Мт. 16, 24; Мр. 8, 34.

¹⁹ Студит Т. Короткі науки. – С. 91.

спадщину. “Граф др. Казимир Шептицький був колись віце-президентом Господарського Товариства, послом до Краєвого Галицького Сойму і Віденського Парляменту. Був і знаменитим мисливцем”, – пише Іван Лев Шептицький, небіж о. Климентія у своїх споминах²⁰.

Закінчив граф Казимир Шептицький студії права. Був розсудливим, второпним господарем, вмів добре планувати.

Як бачимо, Боже Провидіння дало Казимирові Шептицькому можливість пройти чудову школу, підготуватися до тої ролі, яку призначено йому в майбутньому – бути не тільки ченцем, священиком, але й нести тягар влади Ігумена та Архімандрита, бути відповідальним не тільки за безсмертні душі підопічних, але й за їхні людські побутові потреби: житло, одяг, харч і т.д.

2. Аналіз окремих творів о. Климентія

Майже у всіх своїх листах і посланнях о. Климентій особливу увагу звертає на практичне здійснювання заповіді любові монахами студитами. Сам він був зразком тієї любові. Про це говорять у своїх споминах ченці-сучасники о. Климентія. До усіх братів він був завжди лагідний, врівноважений, повний розуміння. Ніхто ніколи не бачив його обурено-сердитим чи навіть явно незадоволеним. Був він неймовірно вимогливий до себе, але вирозумілий і лагідний до інших²¹.

Схимонах Єротей з великою теплотою згадує о. Климентія. “О. Климентій відносився до всіх нас, монахів, як рідний батько. До кожного, навіть наймолодшого монаха, звертався лагідно і спокійно, ...коли виявлявся неправим, по-батьківськи перепрошував брата... Дуже любив о. Архімандрит мирити і заспокоювати братів, зробити кожному зокрема якусь приємність... Коли випадала його черга, робив усяку роботу: мив посуд і т.ін.” Цей же монах, який мав хворі ноги, згадує з великим зворушенням, як одного разу зимою (на Йордан) о. Климентій віддав йому своє хутро, коли їхали з Перемишлян до Унева, а сам одягнув бунду фірмана²².

²⁰ Шептицький І. Л. Жмукток споминів про моїх стрийків. – С. 41.

²¹ Спогади ієромонаха великосхимника Методія. – Архів Монастиря Студитів, м. Львів.

²² Спогади схимонаха Єротея. – Архів Монастиря Студитів, м. Львів.

2.1 Практичне здійснювання заповіді любові і її теоретичне обґрунтування. Послання про любов – “Віра. Надія. Любов”, 1945 р.

Свою статтю про любов о. Климентій починає словами апостола Павла: “Тепер же зостаються: віра, надія, любов – цих трое; але найбільша з них Любов” (1 Кор. 13,13). Далі о. Климентій каже, що людина є образом – “іконою Божою” настільки, наскільки в її серці живе любов. Якщо у людському серці немає любові, Божа подібність затрачується, людина перестає жити життям духа.

Катехизм, пояснюючи заповідь любові, каже, що “треба любити по-християнськи”, тобто любити Бога задля Нього самого над усе, а себе і ближнього задля Бога. Та заповідь наказує робити ближньому все, що хочемо, щоб нам інші робили, а головним обов’язком любові до самого себе і любові до ближнього є старатись про вічне спасіння душі – і своєї, і ближнього.

Християнська любов є необхідною умовою спасіння. Від своїх учнів, а ними в першу чергу в сучасності є монахи, Христос жадає, щоб вони не лише любили ближнього, як самих себе, але щоб у тій любові йшли вище, наслідуючи Його Христову любов до нас: “Це моя заповідь, щоб ви любили один одного, як Я полюбив вас, ніхто не має більшої любові від того, хто положить життя своє за друзів своїх” (Йо. 15,12).

Свої теоретичні вказівки про християнську любов о. Климентій закінчує словами: “Тож у молитві ніколи не можемо досить просити про Ласку Любові, а при тій користаймо з кожної нагоди, що їх щодня приносить із собою життя, щоб помножувати діла любові... Мірою справжньої духовної величі людини є головним чином величина любові, що живе у її серці”²³.

У своєму “Посланні до монастирів на Поліссі” о. Климентій у п. 7-ому вимагає, щоб монахи в особливий спосіб давали приклад взаємної згоди і любові, щоб не було жодних сварок, а взаємна поступливість і “покірна услужність одних зглядом других”²⁴.

²³ Віра. Надія. Любов. – С. 5.

²⁴ Послання до монастирів на Поліссі. – С. 4 .

2.2. Новіціат – практична школа послуху, убогства, любові, життя молитви, мовчання і самоти. “Посліднє слово”, 1940 р.

А у “Послідньому слові”, написаному в червні 1940 року, коли Західна Україна вперше переживала руїну не тільки церковного та релігійного, але й чернечого життя, о. Климентій, подаючи вказівки, як у майбутньому відбудувувати і відроджувати монаше життя, на першому місці ставить послух, а на другому любов, згоду, лагідне, “тихомирне розположення” кожного монаха. Там же повчає духовних керівників студитських новиків: “Новіціят мусить бути практичною, успішною школою послуху й убогства, братньої любови і того відвернення від світа, що хоче жити тільки життям молитви та праці в мовчанні і на самоті”²⁵.

Духовний керівник повинен вчити братів і новиків бути “твердим і вимагаючим супроти себе самого – зате поблажливим до других”; повинен переконливо доказати своїм підопічним, що “умертвлення тіла і всіх його змислів дає душі велику силу”; душа стає тоді домінантою у житті монаха, “видає прикази, а пристрасті покірно її слухають, бо ціле тілесне життя і всі його почування є підчинені волі”, а це є ознака монашої святості²⁶.

“Спільне монаше життя є можливим там, де є взаїмна братня любов” – навчає о. Климентій у своєму посланні “До всіх чесних іноків і моїх найдорожчих отців і братів, що по Студійському Уставові живуть в Уневі та по інших наших домах” (“Що належить до повного монастирського життя”) з 2.08.1937²⁷.

2.3. Єромонах – провідник у духовному житті монаха і монастиря. “Правильник для братів-спудеїв – іноків Богословського і Малосемінарійного курсу у «Студіоні»”, 1938 р.

Восени 1938 року о. Климентій звертається з повчанням до тих молодих монахів студитів, яких Ігумен і Духовна Рада призначили до навчання в Малій Семінарії та до студій богослов'я. Вже на самому

²⁵ Посліднє слово. – С. 4.

²⁶ Там же. – С. 4.

²⁷ Що належить до повного монастирського життя. – С. 5.

початку послання подано лаконічний, але дуже детальний і конкретний образ яким повинен бути майбутній єромонах, тобто священник, духовний керівник і провідник братів у чернецтві.

“Єромонах служить прочим браттям у першій мірі тим, що дає провід у духовному житті як сповідник і як провідник, і взагалі як духовник.

Якщо єромонах має давати провід у духовному житті братів – мусить сам мати те життя в обиллі; мусить сам бути людиною молитви і монашого обичаю, мусить сам бути людиною, в якій світський обичай завмер та зробив місце духові мовчання, внутрішнього скуплення та змагання за злучення з Господом Богом, мусить бути людиною, що поважно, по-Божому бере своє покликання і життя,.. мусить бути людиною праці, що то не боїться труду, а є твердою і вимагаючою для себе та зате другим готова служити з любов’ю, з пожертвуванням і забуттям про себе; людиною покори послуху, людиною тихою, лагідною, терпеливою, що й у прикростях та злигоднях потрафить заховати мир і згідливість, а в своїм оточенні завжди той мир поширює і привертає – будучи через ту свою “миротворчість” дійсно “Божою дитиною”²⁸.

І саме у цьому посланні – “Правильнику” о. Климентій, звертаючись до “іноків-спудеїв” – майбутніх духовних керівників Студитських монастирями каже: “Mhgala aineite” (с. 2) – бажайте і шукайте великих речей, великих справ, здобувайте молитвою і працею над собою великі духовні сили найвищих християнських чеснот.

І ще підкреслює він, що для монаха студита на першому місці повинно стояти “злучення його душі з Богом”, бо це ціль його життя, а щойно на другому місці наука, бо “то тільки один із середників до тамтої цілі”²⁹.

Далі о. Климентій каже, що іноки-студенти, майбутні священники повинні готувати себе не тільки до керівництва духовним життям Студитських монастирів, вони повинні бути ще й “апостолами Сходу” – допомогти йому до повороту у Христову Церковну єдність. Їхня досконалість і святість повинна мати “той вигляд, який найбіль-

²⁸ Правильник для братів спудеїв-іноків Богословського і Малосемінарійного курсу в “Студіоні”. – С. 1.

²⁹ Там же. – С. 2.

ше східних християн притягає до Бога, до Христа, хай відзначається убожеством і духа і життя, простотою, покорою, лагідністю, терпеливістю”³⁰.

Крім того майбутні “апостоли Сходу” не повинні забувати про умиртвлення тіла і його змислів, “бо у тому східні народи, звичайно, бачать головний зовнішній знак християнської аскези”. Вони повинні дбати про постійний розвиток і зростання духовних сил і чеснот, про поступ у молитві, особливо про “постійне внутрішнє молитовне розположення”.

2.4. Жезл ігумена – це ознака правдивого керівника “духовним кораблем” монастиря. “Наставлення Авви-Архимандрита новопоставленому Ігуменові”

У “Наставленні Авви-Архимандрита Новопоставленому Ігуменові” о. Климентій повчає, що єромонах, який одержує жезл Ігумена, як знак духовного володіння “повинен вести поручену йому громаду “царською дорогою”, від дїбр знищених до незнищених, від земських до небесних, так як Мойсей, що прийняв жезл від Господа Бога”³¹. Обов’язком Ігумена є “по-батьківськи утверджувати немічних братів у монашому житті не палицею гніву і биття, а словами спокійного поучення та взором свого власного життя та терпеливим ношенням їхніх немочей”³².

Жезл Ігумена – це ознака правдивого пастиря, а не наємника. Ігумен повинен керувати “духовним кораблем” монастиря, що пливе крізь безчисленні бурі цього життя. Повинен відноситись до всіх братів, як батько, що “всім своїм дітям виявляє однакову любов”³³.

Особливим обов’язком Ігумена є піклування про те, щоб підчинені йому монахи “часто очищували свої душі св. Покаянням і приймали Найсвятішу Тайну Євхаристії”³⁴.

Ігумен повинен слідкувати за тим, щоб монахи, зайняті фізичною працею, мали час і можливість на читання Псалмів і молитву. Одно-

³⁰ Правильник для братів спудеїв-іноків Богословського і Малосемінарійного курсу в “Студіоні”. – С. 3.

³¹ Наставлення Авви-Архимандрита Новопоставленому Ігуменові. – С. 1.

³² Там же. – С. 1.

³³ Там же. – С. 1.

³⁴ Там же. – С. 2.

часно, “лінивих монахів і таких, що ходять бездільно”, Ігумен повинен особливо пильнувати і не допускати такої їхньої поведінки.

У всіх справах монастирського життя, і духовних, і матеріальних, Ігумен повинен радитись з Радою старців, “що багато в монастирі прожили і до подробиць усе пізнали”.

Ігумен не сміє забувати, що “монастирські добра – то церковні добра, а церковні добра належать убогим”³⁵. І про померлих братів Ігумен повинен завжди під час Літургії пам’ятати і часто “давати з монастирських дібр милостиню за їхні душі”.

Під розторопним і благочестивим керівництвом Ігумена Климентія студитські монастирі, доми, станиці і обителі поширились по всій Галичині. Це “Студіон” у Львові, Св. Іванська та Св. Успенська Унівська Лаври на Львівщині, Св. Андріївська в Лужках біля Осмолоди на Івано-Франківщині, доми у Зарваниці, Дорі, Флоринці та по інших місцевостях.

2.5. Християнсько-релігійні та суспільно-політичні аспекти життя форпостів католицизму на Поліссі. “Послання о. Климентія, Ігумена Св. Успенської Лаври в Уневі для монастирів на Поліссі”, 1934 р.

На початку 30-их років ХХ ст. були відкриті Студитські монастирі і на Поліссі. Їхнє становище було особливо складне. Вони, хоч українського східного обряду, але в суті своїй католицькі, були окружені православним середовищем.

І саме до цих форпостів католицизму на Поліссі – Студитських Монастирів пише в листопаді 1931 року свого листа Ігумен о. Климентій.

Цей лист займає особливе місце у тому, що збереглося із творчості о. Климентія. У ньому в тридцяти пунктах незвичайно лаконічно, але глибоко і всесторонньо опрацьовані усі християнсько-релігійні та суспільно-політичні аспекти життя монахів студитів не тільки у монастирях на Поліссі, але й у всіх інших Студитських обителях. О. Климентій передбачає усі можливі випадки і колізії, які могли б виникнути в житті монастирів і дає обґрунтовані вказівки, як тоді поступати.

³⁵ Наствлення Авви-Архимандрита ~~новопоставленому~~ Ігуменові. – С.2.

Особливо вражає його велика толерантність і глибоко екуменічний підхід до проблеми православного оточення поліських монастирів, а також його рішуче заперечення прозелітизму: “Не воювати з православними ані з проповідальницями, ані в інший спосіб і насильно не перетягати нікого на нашу віру”³⁶.

У 10-му пункті він пише: “Зглядом православних бути чемними, уважати їх за братів, на жаль, не з’єднаних. Не називати їх схизматиками, а борони Боже не називати їх погірдливими назвами, наприклад кривославні”...³⁷

У проповідях радить говорити завжди тільки про “Ісуса Христа і науку його”. Правди, в яких є різниця між католиками і православними (Про Папу, про Святого Духа, Чистилище), радить при потребі докладно пояснити “але ніколи тільки тоті правди видобувати”. Дипломатично дораджує “розправлятися” з православними у полемічний спосіб, але не вдаватися з ними до диспутів, “бо то би був цілком хибний спосіб”³⁸.

Підкреслює, що не треба вводити на Поліссі нових Богослужень (напр. Молебня до Серця Христового), Монстранції, не виставляти Найсвятіших Тайн і не благословляти ними, “бо те все там не є в звичаю, а не вільно нових звичаїв впроваджувати”³⁹.

У 13-му пункті автор листа-послання вказує: “До політики жодної не мішатися, але лише виключно Царства Божого шукати, щоби люди були добрими християнами, на тім і українська справа вийде добре”⁴⁰.

Але все-таки більшість пунктів цього листа торкається виключно духовного життя монахів. Це і вказівки щодо молитви, убогства та покори, якої особливо вимагає від монахів о. Климентій: “Тої простоти і правдивої покори в поведенню не можу досить вам на серці положити. Покора не лиш Богу робить нас милими, але і серця людські нам відчиняє”⁴¹.

³⁶ Послання для монастирів на Поліссі. – С. 6.

³⁷ Там же. – С. 6.

³⁸ Там же. – С. 6.

³⁹ Там же. – С. 3.

⁴⁰ Там же. – С. 8.

⁴¹ Там же. – С. 5.

Одночасно о. Климентій радить, щоб кожний монах у Поліському монастирі працював і над своїм інтелектуальним розвитком. Монах повинен добре знати: а) перш за все катехизм, і то так добре, щоб вмів інших навчати; б) історію Унії, та різниці між православними і католиками; в) помилки різних сект, поширених на Поліссі, для цього повинен придбати відповідні брошури, “щоб на питання таких сектантів вміти відповісти”; г) історію Вселенської Церкви, всесвітню історію у найзагальніших рисах та історію України (шкільний курс)⁴².

У декількох пунктах свого послання о. Климентій особливу увагу звертає на те, щоб усі монахи добре знали обряд Богослужінь і місцеві напиви і проявляли велику увагу до церковних відправ.

Вказуючи на ціль відкриття у далекому Поліссі студитського дому, о. Климентій пише: “...пам’ятайте не тому там ідете, щоби там господарити, або ремеслом заробляти, або ремесла других вчити, але передусім, щоби приміром власного богомільного життя людей знов до Бога потягнути. Тамте усе (праця господарська, ремісничачи навіть душпастирська) – то лише додаток. Основа всього – то Ваше власне монаше життя, а в тім життю Ваша добра молитва”⁴³. І ще: “Ви будете у своїм монастирі передусім много і добре молитися”⁴⁴. О. Климентій звертає увагу і на необхідність фізичної праці та науки ремесла для всіх, без винятку монахів, тобто і для священиків, подаючи за приклад св. Павла, який був і римарем і апостолом. З пророчою передбачливістю ще в 1934 році о. Климентій пише: “Тепер, коли большевизм зближається, чим більше буде священиків і монахів, що власними руками працювати будуть – тим ліпше”⁴⁵.

Проаналізувавши всі тридцять пунктів “Послання для монастирів на Поліссі” можна назвати його квінтесенцією Студитського Типіка та Звичаїв, настільки всесторонньо у ньому охоплені усі аспекти життя монахів студитів і в першу чергу усі ті фактори, що впливають на їхнє духовне формування.

⁴² Послання для монастирів на Поліссі. – С. 5-6.

⁴³ Там же. – С. 3.

⁴⁴ Там же. – С. 2.

⁴⁵ Там же. – С. 11.

2.6. “Типік Монахів Студійського Уставу” – найповніше висвітлення основних засад духовного життя монахів студитів

Та найповніше усі ті вказівки, повчання та настанови відносно життя Студитських монастирів зібрані у великому “Типіку монахів Студійського Уставу”. Історія створення його складна і довга. Для її зрозуміння треба хоч дуже коротко згадати про історію виникнення Студитських монастирів у Галичині, яку подає у своїй статті “Митрополит Андрей і оновлення східної чернечої традиції” у 1926 р. о. Климентій.

На переломі ХІХ і ХХ ст. у двох різних місцевостях, Кристинополі і Олеську, зібралися групи побожних молодих юнаків, в основному з селян і ремісників, які живучи разом, ділили “свій день на молитву і працю і стреміли до досконалішого духовного життя через сповнювання Євангельських рад”⁴⁶.

Довідавшись про них, Митрополит Андрей Шептицький відвідав їх, піддержав і так виник перший монастир “Студитів”. Таку назву монастир прийняв тому, що молода монаша громада хотіла додержуватися і щодо літургійного життя, і щодо духовності та дисципліни саме Студійського Уставу, який з Царгорода і Афону перейняла перша на Україні чернеча громада Печерської Лаври (1073 р.) у Києві, а потім й усі інші монастирі Русі-України.

Цей первісний Студитський Статут у VIII ст. упорядкував і поглибив у напрямі аскетичного життя на основі правил Василя Великого св. Теодор Студит – найбільший з духовних синів цього Отця Церкви. Таким чином він розвинув чернече життя на Сході через почитання св. Євхаристії та строгу монашу дисципліну, основу на глибокій духовності, харитативній діяльності і на любові Бога та ближнього. Згідно з правилами св. Теодора, монаше життя – це життя молитви, покути і змагань до святості. Покликання студитів – літургійна молитва, контемпляція, апостолят, мистецька і фізична праця.

Щоби цю першу чернечу студитську братію краще зорганізувати і забезпечити їм краще духовне керівництво, Митрополит побудував для них монастир у Скнилові біля Львова. А в жовтні 1906 р.

⁴⁶ о. д-р. Шептицький К. Митрополит Андрей і оновлення східної чернечої традиції. – С. 2.

передав у Скнилівську Лавру перший Устав для українських студитів – так званий Скнилівський Типікон. Митрополит Андрей, автор цього Статуту – був першим Ігуменом та Архімандритом Студитів. У цьому Типіконі він пише: “Монаше життя, браття, – це життя, в якому людина, покинувши світ, рідню, всі добра і приємності світського життя, щоденним змаганням із самим собою, старається наслідувати у всьому Ісуса Христа за Його Євангельськими Радами. Тому книга св. Євангелія є першим і основним правилом монашого життя”⁴⁷. Цей Типікон був надрукований у Жовкві в 1910 р.

Кількість монахів студитів постійно зростала не тільки в Галичині, де вже до початку Першої світової війни було їх біля 50 осіб, але і поза межами України у зв’язку з еміграцією частини населення, особливо малоземельних селян (напр. студитський монастир виник у 1908 році у Камениці в Боснії).

В 1913 році вступив у цю монашу громаду брат Митрополита Андрея – граф Казимир Марія Шептицький і прийняв чернече ім’я Климентій. Після богословських студій в Інсбруку брат Климентій в 1915 році одержує тайну Священства і вже як єромонах увесь віддається праці для студитського чернецтва.

Тепер вже два брати Андрей і Климентій працюють над новим ширшим і повнішим Статутом для громади студитського чернецтва, що, не дивлячись на труднощі й удари війни, буйно розвивалося і розквітало.

У зв’язку із необхідністю спільної праці брати часто працювали разом у своєму родовому маєтку у Прилбичах. Про це читаємо і у “Спогадах Яна Казимира Шептицького” – небожа Митрополита Андрея й о. Климентія, сина їхнього брата Олександра:

“Далі з Прилбичьких спогадів – це ранки, коли після Служби Божої та спільного сніданку аж до обіду стрийв-священиків не було видно. Казали, що вони у своєму покої пишуть “Правила” – пізніше я довідався, що йшлося про Устав монастиря студитів, над яким вони пильно працювали”⁴⁸.

Статут був писаний добірною французькою мовою, якою брати досконало володіли. Це було пов’язане з тим, що в майбутньому

⁴⁷ Правила монаші Лаври Скнилівської св. Антонія Печерського. – С.5.

⁴⁸ Szeptycki J. K. Moje wspomnienia o Kazimierzu Szeptyckim, ojcu Klemensie Szeptyckim. – S. 4.

Устав Студитів треба було посилати до Ватикану для затвердження у Конгрегації для Східних Церков.

Друга, ширша редакція Типіка появилася восени 1920 року як Устав Унівський.

У листі Митрополита Андрея до Конгрегації для Східних Церков у Римі (6.11.1921 р.) його власними словами з'ясована ціль, яку він поставив студитам і основні засади, на яких опертий Устав Унівської Лаври, ним затверджений. Ці засади такі:

1. У монаших родинях, що живуть по Студійському Уставу контемплативне життя (молитва, наукова чи мистецька праця) і активна діяльність (місії, діла милосердя, виховна та фізична праця) дуже тісно із собою поєднані. Щоби в одній чернечій громаді контемплативні монахи і ті, що ведуть активне життя, зрослися дійсно в одну родину, треба вже від початку новіціату виховувати монахів у тому переконанні, що добрим іноком є той, хто живе за Євангельськими Радами, не дивлячись на те, яку працю він виконує.

Монахи студити не мають особливої, специфічно для себе визначеної цілі. Метою ченців Студійського Уставу є тільки "життя після Рад Євангелія". Крім того вони повинні бути "широкою рамою" для якнайбільшого числа всякого роду покликань. Тому жоден рід праці не сміє виноситися над іншим (контемплативний над активним, душпастирський над фізичним). Між родами праці у Студійській родині "нема жодного ієрархічного порядку". Усі праці є рівні, бо всі є лише засобами і нагодою для служіння ближньому, і для набування чеснот і святості.

Після передання східного чернецтва Студійська родина живе в Лаврі і відправляє ціле Правило в хорі. Лавра може мати прилучені до себе монастирі (skntai) або менші дома (kellia, metokia), в яких відповідно до потреб і часу монахи посвячуються різним заняттям.

2. Чернеча родина, що живе по Студійському Уставу згідно східного передання не має назви, взятої від якогось святого отця як "свого засновника і законодавця"; монахи зветься по-просту ченцями студитами такої-то Лаври. Назва "студит" зв'язує традицію наших монастирів із традицією дому патриція Студіоса в Царгороді, в палаті якого пізніше був розміщений монастир св. Івана Хрестителя під керівництвом св. Теодора (тобто монастир в дільниці Студіоса).

Правилом студитським не є виключно Правило св. Василія, а й Правила св. Отців Сходу: Пахомія, Макарія, Доротія Студійського.

Але над усякі, людьми встановлені правила монахи студити ставлять закон і дух Євангелія.

3. Кожна Лавра з прилученими до неї монастирями становить окрему одиницю, що з іншими Лаврами з'єднується тільки Найвищою Радою. Ігумен Лаври, як правило, вибирається на ціле життя та посвячується окремим обрядом "Чином благословення Ігумена".

4. Після старинного звичаю первісного студійського чернецтва нема у сучасних Студитських монастирях різниці між іноками рукоположеними і нерукоположеними. Східне церковне право встановило для ченців студитів чисто монаше розрізнення: між новиками і архаріями (що приготовляються до обітів), між архаріями-рясофорами і схимонахами-ставрофорами, тобто монахами малої схими (mikzoscgmoi, що склали вічні обіти) і монахами-великосхимниками (mhzalosctuoі), тобто тими, що по довгих літах іночества обітом зобов'язуються до ще строгішого життя в усамітненні і молитві; вони одержують найвищий ступінь церковного посвячення Богові.

5. Життя монахів студитів у Лаврі та в усіх студійських домах і обителях повинно проходити за східним звичаєм, як це записано у Типіконі та "Наших звичаях". Усі праці в Лаврах і монастирях повинні бути спрямовані на те, щоб монахи студити в усьому служили Христовій Обручниці – Католицькій Церкві і були готові на всі труди, що ними могли б прислужитися великій справі Христа, відповідно до обставин, часу і місця.

Студитські монастирі посвячені в особливий спосіб літургічній церковній молитві і тому одним із головних їхніх завдань є "якнайстаранніше плекання і розвиток літургічного життя у чистому візантійсько-слов'янському обряді"⁴⁹.

Закінчуючи цей розділ, треба підкреслити, що Студитський Статут-Устав, побудований на аскетичних засадах давніх Отців чернецтва, до подробиць уточнює монаше життя згідно з традиціями Сходу. Але там, де необхідно, Студитський Устав пристосовується до сучасної доби та вимог місцевості, в якій розташований монастир.

"Усі монахи студити, ідучи слідами Отців, об'єднані в одну громаду, повинні самим своїм чернечим подвигом, апостольством мона-

⁴⁹ о. д-р. Шептицький К. Митрополит Андрей і обновлення східної чернечої традиції. – С. 10.

шого життя і прикладу, апостольством величавих Богослужень і різних наших праць, а священики і апостольством слова – освячувати власні душі і поширювати на наших землях і на Сході любов до Ісуса Христа, знання Його науки, Його заповідей, Його рад, Його церкви, Його Спасіння” (Вступ до Уставу. – Львів, 8.XI.1920).

Весною 1939 року о. Климентій їздив до Риму, щоб скласти поклін новообраному Папі Римському від імені хворого на той час Митрополита Андрея, а також попросити нового Папу остаточно затвердити конституцію (Устав) Студитів.

Цей Устав, одногосно прийнятий 3-го травня 1937 року Загальною Радою Свято-Успенської Лаври в Уневі, о. Климентій відвіз у Рим і передав у руки Секретаря Конгрегації для Східних Церков Кардинала Тіссерана з проханням про затвердження його Апостольським Престолом.

О. Климентій здавав собі справу з того, що затвердження нового чернечого Уставу в Римі не пройде швидко. Про те він пише у своєму листі-посланні “Що належить до повного монастирського життя”: “В Римі таку справу, як потвердження монашого Уставу, не беруть так легко. Таку річ вперед добре студіюють, на осібних комісіях дискутують і то на підставі звітів, зроблених вченими та досвідченими єромонахами, не в одній точці його доповнюючи або таки й змінюючи. Праця така триває звичайно досить довго...”⁵⁰

Передбачення о. Климентія щодо тривалості процесу затвердження Студитського Уставу збулися. Щойно в 1964 році Статут монахів Студійського Уставу був затверджений Ватиканом у французькому оригіналі. І сталося це, мабуть, завдяки старанням Патріарха Йосифа Сліпого, який у 1963 році прибув із сибірського заслання у Рим.

2.7. Основна фундаментальна правда християнської аскези. Останнє послання о. Климентія “Пересторога до всіх братів-іноків Студійського Уставу”, 1945 р.

Війна, більшовицька і фашистська окупація Західної України перервали зв'язок Української Греко-Католицької Церкви та її чернецтва з апостольською Столицею.

⁵⁰ Що належить до повного монастирського життя. – С. 2.

В умовах жорстокого переслідування Церква перейшла у підпілля – у катакомби. Усі єпископи, більшість священників, монахів і монахинь були арештовані або виселені в Сибір. У березні 1945 року о. Климентій пише останнє своє послання “Пересторога до всіх братів-іноків Студійського Уставу”. У ньому, виходячи з основної фундаментальної правди християнської аскези: “Усе на славу Божу”, – доказує, що монах не повинен власною волею бажати тайни Священства. Чернець не повинен мати жодної іншої цілі, тільки ту одну – “в монаших обітах, у молитві і праці нести за Ісусом хрест і здобувати святість”⁵¹. Далі о. Климентій повчає:

“Совісне, ревне, з любови до Бога сповнення обов’язків кожного звання є важним чинником моральної вартости людини, отже, і священник, котрий совісно, ревно, з любов’ю до Господа Бога сповняє обов’язки свого священничого звання, стає людиною, що її внутрішня вартість перед Богом велика. Але само священство через себе того не робить, а робить тільки спосіб, в який хто виконує обов’язки священника. Священство лише ставить вищі вимоги святості, яким треба відповісти, а між тими вимогами чимале місце займає чистота намірення: – Тільки і виключно шукати Божої слави з цілковитим виключенням власної честолюбности”⁵².

Подаючи цілий ряд цитат і висказів із твору “Мігне” великого Святителя нашої церкви св. Івана Золотоустого, який прославився ще й тим, що з незвичайною повагою та відповідальністю відносився до тайни Священства, о. Климентій перестерігає іноків студитів, щоб з пошаною, повною Божого страху, відносились до тайни Священства, бо вона прийнята з послуху, може стати поміччю і підтримкою святості. Але бажана і прийнята з людської честолюбности, стає, як кожне святотатське прийняття тайни, джерелом морального занепаду і тяжкої духовної недуги.

Намагаючись при кожній нагоді утверджувати глибоку духовність інока студита, о. Климентій ще раз підкреслює і повчає про найважливішу заповідь Христову – любов:

“Головна і найконечніша умовина трудного і тяжкого уряду священника і душпастиря... – це любов, яка є ознакою Христових учнів, подобою апостолів, знамям вищим від харизматів. Беручи за

⁵¹ Пересторога до всіх братів-іноків Студійського Уставу. – С. 2.

⁵² Там же. – С. 3-4.

приклад Ісуса, ця любов повинна безнастанно приносити себе в жертву, повинна бути готовою кожної хвилини навіть життя своє пожертвувати за спасіння душі”⁵³.

Саме така любов є головною ознакою священника-душпастиря, “що достойний своєї назви і уряду”.

Послання о. Климентія “Пересторога до всіх братів-іноків Студійського Уставу” можна назвати богословським трактатом про тайну Священства. Він незвичайно сучасний для проблем нашої Церкви, яка відроджується у важких умовах посттоталітарного суспільства. У цьому творі є цілий ряд незвичайно цінних вказівок для “церковного начальства” (с. 5), від якого залежить вибір тих, хто має бути рукоположений.

“Всяке “замішання” в Церкві від того, що “наосліп і нерозважно” проводять відбір кандидатів на майбутніх священників”, – пише о. Климентій, приводячи відповідну цитату із твору св. Івана Золотоустого (Мігне 48, с. 636). І далі продовжує: “Того, що має бути рукоположений, треба вперед старанно і докладно розпізнати, бо хто невипробуваного допускає до священства, той буде мати Бога ворогом” (Мігне 48, с. 636).

Знаючи, що серед монахів студитів бувають такі, що хотіли б одержати тайну Священства, о. Климентій перестерігає і повчає їх, дбаючи про їхню високу духовність: “У священстві все велике і переважне” (Мігне 57, с. 384), і “Найстрашніший Божий Суд грозить священникові, якщо є недостойним служителем Божих Тайн, бо ніщо так Бога не побуджує до гніву, як недостойне справування священничого чину” (Мігне 48, с. 68).

Душпастирство – це найвища служба Богові та людям, повна труднощів та небезпек; тому той, хто удостоївся від Ісуса великої честі – покликання до монашого стану, повинен мати одну ясну ціль: “святість, що її дають Євангельські Ради та обіт; святість, яку в душу впроваджує молитва; святість, яку здобуває праця, покірна, з послуху прийнята. І розум, і воля, і серце мають вповні, аж до самого свого дна бути перейняті тим ідеалом і до нього постійно наближатися. Іншого ідеалу... не повинно бути в серці монаха”⁵⁴.

⁵³ Пересторога до всіх братів-іноків Студійського Уставу. – С. 9.

⁵⁴ Там же. – С. 3.

Згідно із заповітом о. Климентія після арешту, ігуменом студитів став єромонах Никанор Дейнега. У “Послідньому слові” так про це написано:

“На случай мого вивезення з Галичини, зглядно моєї смерти, Ігумена буде заступати єромонах, що буде мною назначений..., і то на так довгий час, як довго не вернется можливість спокійного монашого життя та спромога проведення вибору нового Ігумена. Цей єромонах... буде назначений осібним листом... Прошу, щоби кожний, хто хоче бути добрим монахом в послуші йому підчинявся. Того по совісті буде вимагати від кожного Господь Бог”⁵⁵.

2.8. Загальні дані про твори о. Климентія, присвячені утвердженню глибокої духовності монахів студитів

При кінці 70-тих років Ігумен о. Никанор разом з єромонахом Юліаном Вороновським вирішили здійснити давній задум монахів студитів і підготували переклад Типікона на українську мову. О. Никанор, маючи перед собою французький текст Уставу, перекладав і диктував по-українськи, а о. Юліан записував. Робота посувалася поволі через ускладнення катакомбного періоду. Усі монахи змушені були де-небудь працювати повний робочий день, усі мешкали окремо, життя змушувало займатись ще й побутовими справами.

Ця велика справа була завершена ще до 1989 року, коли Українська Греко-Католицька Церква вийшла з підпілля. Великий Студитський Устав – Типік, перекладений українською мовою, відредагований, був надрукований на друкарській машинці на 494 сторінках, поділений на два томи. У першому томі у 591 пунктах були перекладені дві частини Уставу: I. Монахи, Монастирі, Закони; II. Про монашу родину та тих, що нею управляють. У другому томі, в наступних 364 пунктах була перекладена III частина Статуту: Про приймання монахів, про випробування і схиму та про можливе звільнення з монастиря.

Переклад Типіка вийшов друком у видавництві “Свічадо” при Монастирі Монахів Студитів у Львові.

⁵⁵ Посліднє слово. – С. 1.

У зв'язку з підготовкою беатифікаційного процесу о. Климентія у двотижневику Львівської Архиепархії "Мета" за 4 січня 1995 року опубліковане інтерв'ю з Любомиром Гузарем. У ньому, крім конкретних пояснень відносно беатифікаційного процесу, сказано, через те, що тепер архіви України стали доступними для дослідників "у них знаходимо листи та інші публікації о. Климентія. Разом з Центральним Державним Архівом у Львові ми плануємо видати ці всі матеріали у науковому збірнику"⁵⁶.

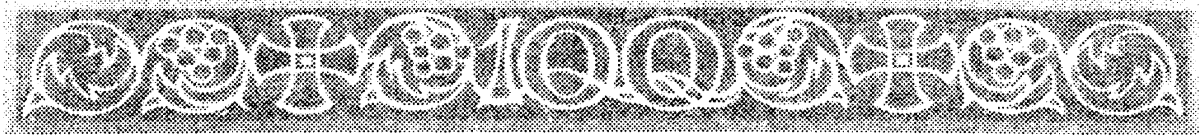
Як бачимо, досі нема жодного видання листів, послань і творів о. Климентія. Не опрацьована і не видана ще епістолярна спадщина о. Архімандрита.

Усі праці о. Климентія адресовані інокам, отцям і братам, що живуть за Студійським Уставом.

Найранішою працею о. Климентія є спільно з Митрополитом Андреем опрацьований і виданий у 1920 році "Типік монахів Студійського Уставу". Інші Листи та Послання писані у 1934, 1937, 1938, 1940 і 1945 рр. Одна робота "Наставлення Авви-Архімандрита новопоставленому Ігуменові" дати написання не має.

Точної кількості написаних праць Архімандрита о. Климентія поки що встановити не можна, у зв'язку з неповним опрацюванням досі закритих матеріалів із так званих спецфондів.

⁵⁶ о. Гузар Л. Беатифікаційний процес о. Климентія Шептицького знаходиться у фазі підготовки //Мета. – 4 січня, 1995 р.

Розділ 2

ЄВАНГЕЛЬСЬКІ РАДИ ЯК ДОРОГОВКАЗ ДЛЯ МОНАХІВ СТУДИТІВ У РОЗУМІННІ О. КЛИМЕНТІЯ

1. Вияв чернечого самовідречення – три монаші обіти

Зовнішній вияв чернечого самовідречення – це в першу чергу три монаші обіти: життя в постійному убозтві, чистоті та послуші; це – життя безнастанного відречення самого себе за Христовими Євангельськими Радами.

У чині монашої схими Церква перед посвяченням монаха Богові питається його, чи він насправді прийняв як дороговказ і суть свого життя Євангельські Ради Христа, чи він згоден іти за Христом в убозтві, послуші та чистоті. Щойно тоді урочистою молитвою, постригом та благословенням неосхимник всеціло віддається Богові і тим самим освячується.

Від самих початків чернечого життя у його практиці є обіт убозтва. Мета цього обіту – допомогти монахові успішно йти за вбогим Христом, що сам порадив багатому юнакові: “Піди, продай, що маєш, дай бідним, і будеш мати скарб на небі; потім приходь і йди за Мною”⁵⁷. Обіт убозтва передбачає, передовсім, відречення від зовнішніх матеріальних дібр, і повинен служити способом до набуття чесноти убозтва, тобто добровільного викорінення у себе усякого бажання будь-якої власності і радісного усвідомлення того,

⁵⁷ Мт. 19,21.

що без Бога нічого не маємо, що не лише матеріальні речі, але й наша зовнішність, таланти, здібності – це все дар Божий.

У своєму “Слові про убожество і послух” о. Климентій пише: “Бути “без власности” нічого не посідати, як “моє” – ось в чому суть обіту убожества, а радо бути убогим і не мати прив’язання до ніякої з тих речей, що їх у земському житті уживається – на тому й полягає чеснота убожества”⁵⁸.

1.1. Обіт убожства – могутній засіб до святості і правда життя

Св. Василій Великий вбачає у зберіганні обіту убожства могутній засіб до святості, ставить до нього великі вимоги. “Його багатством було – не мати нічого. А хрест, з яким єдино проживав, уважав він за щось дорожче від найбільших скарбів”, – сказав про Василя Великого у “Намогильнім слові” св. Григорій Богослов. Ці слова можна сміливо віднести і до о. Климентія Шептицького, який протягом усього свого довгого чернечого життя був для всіх братів студитів досконалим зразком убожства, покори, послуху та чистоти.

До глибокої старості о. Климентій як Ігумен, а пізніше й Архімандрит не робив собі поблажки ні в чому. Ні одягом, ні їжею, ні чим іншим не відрізнявся від своїх підопічних братів. А коли й була яка різниця, то хіба в більшій строгості, вимогливості до себе, у глибокій покорі та аскетизмі.

Ян Казимир Шептицький згадує: “Іноді я заходив до кімнати, в якій проживав о. Климентій під час своїх перебувань у Львові у св. Юра. Вона містилась на партері, ліворуч від входу до святоюрського палацу. Кімната з одним вікном, а умеблювання – залізне ліжко, яке справляло на мене враження своєю невігідністю (може зате воно було відповідне для спання сидячи?), великий стіл, завжди завалений різними книжками і паперами, і декілька простих крісел. От і все!”⁵⁹

Спання сидячи – це одна з форм умертвлення, яку добровільно вибрав собі о. Климентій.

⁵⁸ Слово про убожество і послух. – С. 6.

⁵⁹ Szeptycki J. K. Moje wspomnienia o Kazimierzu Szeptyckim ojcu Klemencie Szeptyckim. – S. 7.

Справі виховання духу та чесноти убоztва у кожного інокастудита о. Климентій надавав великої ваги. Про це свідчать аж 13 пунктів, присвячених цій темі у “Типіконі”. Пункт 340 закликає: “Якщо Царство Небесне обіцяне тим, що “убогі духом”, тоді стараймося ними бути і перш за все просім Бога про чесноту убоztва, тобто щоб наше серце відірвати від усього, що служить потребам тіла. Нам треба любити убоztво, бо воно робить наше серце здатним любити Бога, як належить, і тому убоztво є для нас дійсним і великим скарбом”.

І далі у цьому пункті детально пояснюється: “Нехай у наших монастирях ніколи не трапляється таке, щоб якийсь брат, коли для нього щось виготовляють, сам ішов до майстерні та просив, щоб зробити цю річ з дорожчого матеріалу, або щоб фасон був якийсь особливий і т. п. Така поведінка не личить монахові, а тим більше Ігуменові чи Настоятелю, які перш за все повинні давати живий приклад убоztва всім братам”.

У своєму посланні “Слово про убожество та послух” о. Климентій з незвичайною скрупульозністю аналізує усі можливі випадки у житті студійських монастирів, в яких з усією строгістю треба додержуватись обіту убоztва. Зупиняється на всіх можливих порушеннях і зловживаннях зі сторони керівництва монастирями (Ігумена, Настоятеля, Економа), до появи яких не можна допустити у студійському монастирі. При цій нагоді згадує: “В найближчому часі будуть розіслані по всіх наших домах точні інформації, а саме спис справ, у яких невільно самим настоятелям самовільно поступати, не поспитавши вперед вищої влади, зглядно Ради”⁶⁰. На жаль, ця інструкція не збереглася.

У тому ж посланні о. Климентій пояснює, що до повного обсягу зобов'язань монаха, який склав обіт убоztва, належить глибоке і повне усвідомлення того, що ані праця, ані час, ані знання та здібності не належать до нього і ними він не сміє розпорятися немов своєю власністю.

Але щоби убоztво монаха студита не було оперте лише на зовнішній практиці, а було і внутрішнім, духовним, таким, якому обіцяне блаженство Царства Небесного, треба обов'язки обіту доповнити прикметами чесноти убоztва.

⁶⁰ Слово про убожество і послух. – С. 10.

“Монах, що розуміє і посідає чесноту убозтва, вдовольняється малим з побожності, бо пам’ятає слова св. Павла, що велика це річ “задоволення з малого – при побожності”. За приміром Апостола, монах, що є убогий духом, уміє “бути насиченим і голодувати – мати достаток і терпіти недостаток...”⁶¹

Убогий духом чернець студит шанує речі, чи особистого вжитку, чи знаряддя праці; шанує кожну працю; є завжди ошадний, не дасть і найменшій речі змарнуватися; шанує час; працює інтенсивно і старанно.

Монах, що здобув духовну чесноту убозтва, обмежує свої потреби й життєві вимоги до можливо найменших розмірів.

У своїм заповіті – “Посліднім слові” – о. Климентій просить особливо старанно виховувати у новиків студитів дух убозтва: “Також дуже важне місце в монашій вихованню нашої молоді мусить займати і те, щоб кожний став “нижчий духом” – значить, треба буде викоринити із серця новика прив’язання до різних предметів з одягу, взуття, знаряддя і т. п., викоринити у многих немов вроджену захланність, пожадання... земських дібр, щоб мати якнайбільше і в найлучшій гатунку”⁶².

І ще о. Климентій пригадує і вимагає, щоби ніколи у монахасхимника, що склав обіт убозтва це не було облудою і фарисейством, а правдою життя.

Велику турботу і намагання о. Климентія, Ігумена Студійських монастирів, виховати у монахів цих домів якнайглибшу духовну чесноту убозтва пояснює нам історія християнського чернецтва. З неї довідуємося, що саме порушення більшою чи меншою мірою обіту убозтва приводило завжди, у всіх абсолютно випадках, до занепаду чернечого життя⁶³.

1.2. Обіт послуху – віддання Богові найвищого дару людини – свободної волі

З давніх-давен на першому місці серед усіх чернечих обітів стояв обіт послуху. І це зовсім зрозуміло, – адже саме послух передбачає те абсолютне самовідречення, до якого закликає нас Христос. Обітом

⁶¹ Слово про убожество і послух. – С. 13.

⁶² Посліднє слово. – С. 2.

⁶³ Хольц Леонард. История христианского монашества. – Санкт-Петербург, 1993.

послуху чернець віддає Господеві усього себе, усю свою волю. А свобідна воля – це той дар Божий, якого Господь ніколи, ні за яких обставин не віднімає від свого створіння – Людини.

Людина має право, дане їй Творцем, свідомо і добровільно вибирати добро, і Господь ратифікує цей вибір. Чернець же, обітом послуху добровільно віддає Богові свою волю, тим самим зрікається самого себе, ідучи слідом за Христом, який сказав: “Бо я зійшов з неба не для того, щоб волю власну чинити, а волю того, хто мене послав”⁶⁴, або в іншому місці: “Тільки хай не моя, а Твоя буде воля”⁶⁵. Тому жити, як – Ісус, означає вступити у такі ж взаємини послуху з Отцем і пережити наново прихід Ісуса у світ: Його втілення в людину, Його смерть і воскресіння. Монах, ставши завдяки своєму послухові сином Бога, так, як Ісус був Його Сином, своїм життям продовжує Ісусову місію.

У своєму посланні “Слово про убожество і послух” о. Климентій так пояснює суть і потребу послуху у чернечій громаді, у духовному формуванні монаха: “Конечність і велика вартість послуху лежить не лише в його природній силі, що в кожній збірності вдержує єдність, але багато більше у силі надприродній. Послух є родителем і кормителем покори – а покора стягає на наше життя і всі його діла БОЖУ БЛАГОДАТЬ, що без неї не може бути ніякого тривалого і правдивого успіху...”⁶⁶

Далі о. Климентій уточнює: “Послух підпорядковує монаха не лише його настоятелям та їхнім порученням і постановам братських рад, але послух вимагає від нього також вірного і точного підчинення аскетичним правилам св. наших Отців, нашому монашому Уставові і “Нашим звичаям”, що їх списали старці, – вкінці всьому заведеному в монастирі домашньому й денному порядку”⁶⁷.

О. Климентій називає послух великим духовним добром і великою духовною силою для християнина взагалі, а для формування монаха особливо. У чотирьох підпунктах він дає глибокий аналіз “деяких правд, що відносяться до послуху” та ілюструє їх висловами самого Христа, пророків та Отців Церкви. Ці правди такі:

⁶⁴ Йо. 6, 38.

⁶⁵ Лк. 22, 42.

⁶⁶ Слово про убожество і послух. – С. 17.

⁶⁷ Там же. – С. 18.

1. У зв'язку з тим, що життя Ісуса на землі – це не було лише “пасмо відокремлених актів послуху – це був один безустанний послух”⁶⁸, Ісус Христос вимагає від своїх учнів у першу чергу відречення себе самого, а головним чином відречення і є саме послухом. І на підтвердження цієї думки о. Климентій подає вислів пророка Самуїла “миліший Богові послух, як жертва”, і цитату із твору св. Августина “De opere monachorum” (17, 20): “Скоріше буває вислухана одна однісінька молитва послушного, як десять тисяч (молитов) людини, що погорджує послухом”.

2. Послух є найкоротшою і найпростішою дорогою до скорого збагачення монаха добрими ділами, що “мають силу заслуги на щасливу вічність. Тому послух можна назвати великим привілеєм і правом монаха”⁶⁹, який він повинен постійно поглиблювати і поширювати, і не вважати прикрим тягарем чи обов'язком.

3. “Послух дає монахові внутрішній мир і спокій. Людина підчинена Богові, має постійний спокій у душі, а залишена сама на себе впадає у замішання, бо не знаходить у собі мира”⁷⁰, протидіє мирові, тобто волі Творця. Тому саме “злоба кожного гріха” лежить передовсім у непослусі супроти Бога.

4. Між правдами, що наглядно доказують монахам усю вагу і значимість чесноти послуху є аксіома: “послух є і початком освячення душі, і найпевнішою дорогою до святості”⁷¹. У цьому підпункті о. Климентій наводить слова церковного письменника V ст. Діодоха Фотійського, який у своєму творі “Про духовну досконалість – Стоглав” каже: “Це доказане досвідом, що між чеснотами, які впроваджують святість у життя, – головною є послух, а тому, що проганяє високе розуміння про себе самого, а зроджує у нас покору”.

“Послух – це зречення власного розуміння при найбільшій багатстві розуміння... Послух – це брак довір'я до себе у всіх, що добре, аж до кінця життя”, – писав св. Іван Ліствичник (Мігне 88, с. 680).

Для духовного формування та зростання монаха не вистачає тільки зовнішнього послуху, що проявляється у діях і вчинках. Якщо це має бути послух для Бога, послух християнський, чернечий, в

⁶⁸ Слово про убожество і послух. – С. 18.

⁶⁹ Там же. – С. 19.

⁷⁰ Там же. – С. 2.

⁷¹ Там же. – С. 21.

його обсяг повинно входити і те, як монах думає і як говорить, тобто послух, який проникнув би усю внутрішню духовну та інтелектуальну суть людини.

У наступному розділі свого “Слова про убожество і послух” о. Климентій подає аж 12 вказівок, які повинні допомогти монахові при іспиті совісті щодо послуху. Вони повинні показати, який “багатий своїм змістом може і має бути монаший послух”⁷².

На закінчення свого послання про послух о. Климентій показує небезпеку і навіть загрозу, яку для монашої громади приносить нерозуміння важливості духа послуху взагалі. Тоді “упертість одних і прив’язання до власної волі других і нехтування обіту послуху інших, і брак живої віри, яка каже у правилі та приказі бачити висказ Божої волі – усі ці від’ємні, руйніцькі сили зачнуть розбивати духовну єдність цілої родини на чимраз то дрібніші частини... і духовна громада перестане вже існувати. Існує ще зовнішня організація, але вона перестала бути духовною єдністю і через те носить у собі засуд власної смерти”⁷³.

Послух в духовному, надприродному житті монастиря має величезне значення, бо є “головною підвалиною не лиш збірного життя, але й особистого внутрішнього життя кожної одиниці зосібна, що живе у монастирі”⁷⁴.

З прозорливістю пророка о. Климентій вже тоді, у липні 1938 року, у своєму “Слові про убожество і послух” передбачає “буревій катаклізмів – переслідувань, на які так дуже заноситься”⁷⁵ і підкреслює, що свідомість небезпеки, яка грозить якій-небудь спільноті ззовні, завжди виносить на денний порядок ідею т. зв. консолідації, тобто зміцнення власних сил через більшу єдність і послух.

Аналізові та характеристиці чернечого послуху присвячено теж значне місце у “Наших звичаях” – збірнику звичаєвих правил монахів Студійського Уставу. У Пункті 448 на с. 110 сказано:

“Щоби послух відповідав обітові, то він повинен бути:

а) сліпий – без суперечок і розмов із Настоятелем, коли той щось наказує;

⁷² Слово про убожество і послух. – С. 24.

⁷³ Там же. – С. 29.

⁷⁴ Там же. – С. 29.

⁷⁵ Там же. – С. 30.

б) скорий – без відкладання на пізніше виконання одержаного наказу;

в) охочий – без ремствування, нарікання, незадоволення, хоч би лише внутрішнього;

г) цілковитий – виконувати не частину того, що наказано, а все повністю, без змін;

д) надприродний – слухати не задля людського ока, а задля Бога, бо Богу те угодне. Тому добрий монах однаково слухає кожного Настоятеля, бо в кожному бачить того, що для нього заступає на землі Ісуса Христа”.

Послухові та зв'язаній з ним чесноті покорі присвячено багато уваги і в “Типіконі монастирів Студійського Уставу”, де сказано: “Послухом посвячуємо Богові наш найцінніший скарб, нашу власну свобідну волю. Жертва волі – це найвищий ступінь зречення. Тому Бог нагороджує вірне сповнювання цього обіту, даючи монахові найвище добро: силу покорі та премудрість покорі... Для того, хто здобуде ту ласку, відкритий шлях до всіх чеснот і всієї святості”⁷⁶.

1.3. Обіт чистоти – найбільше духовне наближення до Христа

Про чесноту чистоти апостол Павло у своєму Посланні до Тимофея пише: “Будь зразком для вірних у слові, поведінці, любові, вірі й чистоті”⁷⁷.

А св. Отці як Східної, так і Західної Церкви однозгідно навчають, що чистота найбільше наближає нас до Христа. Св. Теодор Студит у “Коротких науках” пише: “Очевидно, що всяка чеснота – велика, і щоб її набути, треба дуже сильного бажання. Одначе нема такої високої чесноти, як дівицтво. Бо це чеснота, що попереду інших засяяла в раю, поки ще змії підступно обманув наших прародичів. Дівицтво стало гідне бути Матір'ю Христа. Воно робить людей ангелами”⁷⁸.

Обіт чистоти стосується дуже інтимних сторін людського серця, душі та тіла. Про ставлення о. Климентія до монашої чистоти і про

⁷⁶ Типікон монастирів Студійського Уставу. – Глава IV. – Розділ II. – П. 349.

⁷⁷ I Тим. 4, 12.

⁷⁸ Студит Т. Короткі науки. – С. 46.

його розуміння значимості цього обіту для духовного формування монаха студита можемо судити, переглянувши “Наші звичаї” та “Типікон для Студійських монастирів”, співавтором яких (а властиво автором, бо основна робота над цими творами лягла на його плечі) він є. У “Наших звичаях” читаємо: “Обіт чистоти в першій мірі зобов’язує до відречення від шлюбного стану. Через обіт чистоти монах зобов’язаний ще більше, ніж кожна інша людина, стерегтися того всього, що супротивиться 6-ій заповіді: отже, пильнувати чистоти своїх думок, почувань, учинків, бо по обітах кожний добровільний гріх проти 6-ої заповіді стається для монаха ще й тяжким гріхом святотатства через порушення обіту чистоти”⁷⁹.

“Обітом чистоти монах зобов’язується не шукати в майбутньому і не старатися про змислові розкоші. Він зобов’язаний умирати свої змисли: зір, смак, нюх, дотик і не шукати навіть тих приємностей, які дозволені світським людям. Чеснота здержливості є конечною запорукою до заховання обіту чистоти”⁸⁰.

У “Типіконі”, де коротко зібрані найосновніші і головні наслідки обітів у практичному житті ченців, про пожадливість тіла сказано, що “жодна чуйність та обачність супроти неї не є завелика”⁸¹.

“Ченці повинні здержуватися від усяких дружніх взаємин не тільки з жіноцтвом, але й з братами, учнями та вихованцями монастиря і взагалі з ким-небудь. Старовинне чернече правило “про дотик” забороняє брати за руку чи доторкатися будь-кого, навіть жартома, за звичкою, чи з якоїсь іншої причини; виняток робиться тільки у випадках прислужування хворим та при загальноприйнятому способі привітання і прощання”⁸².

У монастирі не дозволені нескромні розмови, двозначні дотепи, читання легковажної літератури. Рекомендовані натомість постійне змагання і боротьба за чесноту чистого життя через умирення тіла та покуту, через непоблажливу строгість у відношенні до себе, а перш за все через молитву і духовне з’єднання з Богом.

“Типікон” подає також зовнішні засоби для зменшення нагод до нечистих спокус:

⁷⁹ Наші звичаї. – С. 109-110. – П. 447.

⁸⁰ Там же. – С. 110.

⁸¹ Типікон. – П. 334.

⁸² Типікон. – П. 344.

- “1. Правило загороди (клавзури).
2. Правило про вихід ченця з монастиря, по змозі, разом з іншим братом.
3. Правило про заборону розмови монаха із кожною жінкою сам на сам.
4. Правило про скромність погляду”⁸³.

Спати монахи повинні, по можливості, кожний в окремій келії, на твердих тапчанах, з руками, складеними на грудях, тримаючи хрестик у долонях.

Через воєнні лихоліття і всі катаклізми, які довелося пережити монастирям та монахам-студитам і особливо о. Климентію, не зберігся жоден його спеціальний твір чи послання про обіт чистоти, але треба особливо підкреслити, що сам о. Климентій був прикладом ідеального дотримування цього обіту. Згадаймо тільки про вже відомий нам факт спання сидячи не тільки у своїй чернечій келії, але навіть у його робочій кімнаті-кабінеті у Святоюрському палаці.

О. Климентій ніколи сам не брав участі у весіллях та інших родинних святах своєї великої родини і цього вимагав від усіх монахів студитів, вважаючи, що така поведінка ченців необхідна для їхнього правильного духовного формування.

Чистота – це Дар Ласки, Божий дар, який можна зрозуміти і прийняти тільки у світлі віри. Тільки віра показує нам красу, значення та користь чистоти, тому у посланні про віру о. Климентій радить: “Щодня повторяймо ту молитву: “Ісусе, скріпи мою віру”, а напевно не дізнаємо ні заводу, ні розчарування”⁸⁴, і пригадує слова із Першого послання апостола Йоана: “Бо все, що народжується від Бога, перемагає світ. І оце перемога, яка перемогла світ: віра наша”⁸⁵.

⁸³ Типікон. – П. 346.

⁸⁴ Віра. Надія. Любов. – С. 5.

⁸⁵ Йо. 5, 4.

Розділ 3

ДУХОВНЕ ФОРМУВАННЯ МОНАХІВ СТУДИТІВ ЧЕРЕЗ ЛІТУРГІЙНУ МОЛИТВУ, БОГОСЛУЖІННЯ ТА ДУХОВНЕ ЧИТАННЯ

“Монастир – це храм Духа Святого..., це дім неустанної молитви. Його мешканці як представники Церкви, що боряться на землі, єднаються з прославленою Церквою в небі та... величають Трисвятого Бога”.

(Типік монахів Студійського Уставу; П. 297)

“Треба молитись завжди й не падати духом”.
(Лк. 18, 1)

1. Людина – дихання, розмова з Творцем, єднання з Богом

Важко переоцінити значення молитви у житті кожного християнина, а особливо монаха. Адже молитва – це дихання душі, розмова з Творцем, інтимне єднання з Богом. Молитва – це життя у вірі, джерело нашої святості, джерело і засіб ласки. А без ласки, як відомо, немає спасіння, без ласки не можна витривати у покликанні, встояти перед спокусами. “Без мене не можете нічого”, – каже Христос⁸⁶. І дає нам приклад свого життя, а воно – повсякчасна молитва. Божественний Спаситель і нам наказує: “Треба завжди молитися і ніколи не переставати”⁸⁷.

⁸⁶ Йо. 15, 5.

⁸⁷ Лк. 19, 1.

1.1. Роль молитви в особистому житті монаха священика Климентія Шептицького

Аналізуючи вплив особистості о. Климентія на духовне формування студитів і значення молитви у цьому формуванні мусимо в першу чергу поглянути, яка роль молитви була в особистому житті священика й Ігумена Климентія Шептицького.

Казимир Марія Шептицький (о. Климентій) змалечку виховувався на прикладі і в душі молитви. Софія з Фредрів Шептицька – мати Казимира і його брата Романа (майбутнього Митрополита Андрея) – була жінкою надзвичайно релігійною, але позбавленою у своїй глибокій побожності всякого фанатизму, екзальтації та девотства. Вона виховувала своїх дітей в любові до Бога і до ближніх, у страсі Божому, плекала в них правдиву, мудру побожність, виробляла постійну звичку, настанову душі, коли молитва стає ніби другим диханням, потребою єства, є завжди і всюди, в кожній порі дня і ночі безнастанним з'єднанням з Богом⁸⁸.

Саме такий стан душі, коли молитва стає для людини невід'ємною частиною її життя, називаємо духом молитви⁸⁹. З глибокою впевненістю можна сказати, що брати Климентій і Андрей Шептицькі прийняли духа молитви разом з молоком матері. Але, без сумніву, на формування о. Климентія як мужа молитви мав також великий вплив і приклад його старшого брата Романа – Митрополита Андрея.

Маємо чимало свідчень про відношення о. Климентія до молитви. По-перше, це пункти про молитву у “Типіконі” та у “Наших звичаях” для Студійських монастирів. Відомо, що над третьою, кінцевою і найширшою редакцією “Типікону” працювали спільно Андрей та Климентій Шептицькі, але можемо впевнено сказати, що основну роботу у його складанні виконував о. Климентій. Митрополит Андрей при своїй зайнятості справами архієпархії і широкою культурно-освітницькою діяльністю не мав просто фізичної змоги присвятити багато часу цій справі і був, в основному, порадинком, консультантом.

Для Ігумена о. Климентія молитва – це найперша і найдіяльніша присутність Святого Духа в особистому житті й окремої людини, і чернечої громади. Для нього монастир – це дім невпинної молитви,

⁸⁸ Див. Szeptycka Zofia z Fredrów. Młodość i powołanie o. Romana Andrzeja Szeptyckiego. – Wrocław, 1993.

⁸⁹ Типікон. – П. 297. – С. 146-147.

звідки вдень і вночі має підноситись вгору, до Божого престола запашний фіміам молитви. “Монастир не знає нічого важнішого за молитву”⁹⁰. “Усе життя монаше нехай буде часом молитви” (Василій Великий, 4-а, А.Б.).

1.2. Церковне Правило – спільна літургійна молитва

Величезне значення надається у “Типіконі” спільній літургійній молитві – Церковному Правилу – Хоровій Богослужбі. “Монахи студійських обителей повинні безнастанно дбати про величавість, красу, побожність, обрядову точність, повагу, спокій, порядок і святість цього “Божого діла”⁹¹.

“Цю Церковну Літургійну молитву повинні наші браття уважати завжди найціннішим видом спільної молитви, повинні нею... підносити свої душі до Бога, повинні нею кормити себе духовно і з неї зробити основу цілого свого внутрішнього життя”⁹².

О. Климентій турбується, щоб усі монахи розуміли зміст молитов, щоб їхня молитва не була тільки бездумним проказуванням незрозумілих слів. У “Наших звичаях” він пише: “Кожний монах повинен бажати і старатися, щоб він розумів молитви, що їх вимовляють уста... Особливо стараймося добре розуміти усі молитви літургійного тексту Служби Божої. Не відмовляємо тоді приватних молитов кожний окремо, але молимося всі разом зі священником молитвою Церкви.. Як учасники Служби Божої жертвуємо тоді Отцю Небесному Його Єдиного Сина і разом з Ним приносимо і себе самих та наше життя в жертву за наші власні гріхи, за гріхи нашого народу, нашої Церкви і цілого світу. Крім того кожного дня приносимо Богові найсвятішу Жертву, приєднуючи і наші жертви, у тому монастирському наміренні, яке на той день випадає”⁹³.

Згідно з Уставом Студійських монастирів, молитва займає третину доби, тобто вісім годин. Монахи моляться повне Церковне Право,

⁹⁰ Тут і далі цитати з творів Східних Отців подаються в українському перекладі за вид.: О. Юліян Катрій, ЧСВВ. Перлини Східних Отців. – Нью-Йорк–Рим, 1987.

⁹¹ Типікон. – П. 298. – С. 147.

⁹² Типікон. – П. 298. – С. 148.

⁹³ Наші звичаї. Звичаї монахів Студійського уставу, складені в Унівській Святоуспенській Лаврі. – Львів, 1992. – С. 43-44.

тобто Полуношницю, Утреню, Часи, Божественну Літургію, Вечірню, Повечеріє.

1.3. Постійна внутрішня молитва як ціль і засіб духовного розвитку монаха

Крім того кожен монах повинен намагатися досягнути стан постійної внутрішньої молитви, бо молитва – це пожива душі. Св. Августин каже: “Як тіло не може жити без поживи, так без молитви не можна зберегти власного життя”⁹⁴.

О. Климентій, дбаючи про духовний розвиток монаха студита постійно, майже у кожному своєму посланні чи творі пригадує, радить, упоминає і навіть наказує, що монахи студити у своїх монастирях і обителях повинні “перед усім много і добре молитися. Нарід потребує... бачити людей, що моляться, що на це живуть, щоби Бога шукати і при ньому в молитві перебувати..., щоби приміром власного богомільного життя людей знов до Бога потягнути. Тим-то всьо (праця господарська, ремісничка чи навіть душпастирська) – то лише додаток. Основа всього – то ваше власне монаше життя, а в тім життю Ваша добра молитва”⁹⁵.

Молитва буває зовнішня та внутрішня, така, що твориться явно і потаємно, соборно і наодинці, за обов'язком та за власною волею. Зовнішня молитва твориться згідно з церковним уставом, за певними канонами, привселюдно у храмі чи іншому визначеному місці. Потаємна, внутрішня молитва твориться в будь-який час, без зовнішнього спонукання, виключно за потребою душі людини. Вона може не мати якоїсь чітко визначеної форми, не вимагає особливого місця.

В основу теорії внутрішньої молитви, такої важливої для духовного формування монаха, можна покласти слова самого Христа: “...Коли молишся, увійди в свою кімнату, зачини за собою двері й молися Отцеві твоєму, що перебуває в тайні, а Отець Твій, що бачить таємне, віддасть Тобі”⁹⁶. Поняття “кімната” можна пояснювати двояко: зовнішня, матеріальна або внутрішня, духовна – серце,

⁹⁴ Лігорій Св. Альфонс. Молитва – могутній засіб спасіння. – С. 13.

⁹⁵ Послання о. Климентія, Ігумена Св. Іванської Лаври в Уневі для монастирів на Поліссі. – С. 1-2.

⁹⁶ Мт. 6, 6.

ум, вмістилище людського духа. Серце людини перебуває завжди з нею, де б вона не була, що б не робила, і тому людина завжди може зачинитись у своїй внутрішній кімнаті і спрямувати свій ум до Бога.

Якщо матеріальна “кімната” вміщує лише саму людину, то серце людське вміщає у собі Бога і все Царство Небесне – янголів, вічне життя та всі Скарби Господні. Саме зачинившись у своєму серці, людина може вправлятися у богомисленні та досягнути досконалості.

Зовнішня молитва може бути перетворена у формальність; внутрішня вимагає постійної концентрації людського духа. Постаючи перед Богом, людина повинна спрямувати на нього увесь свій ум і серце, а не лише частину його; розмовляючи з Ним, мусить облишити всі свої земні справи.

Молитва для людини і особливо для монаха – це звернення усього серця, усього розуму і всіх помислів до Бога; молитися – означає постати усією своєю душею перед Богом і дивитись на Нього.

Єство Бога, як і душі людської, є потаємним і невисловлюваним. З'єднання Бога з людиною має характер трансцендентний, містичний, тому треба звертатись до Бога не багатослівно, а коротко, не вдаючись до суєслів'я.

Саме тому брати Шептицькі повернули Студитським монастирям давню духовну традицію християнського Сходу – практику т. зв. “Ісусової молитви”. Ця коротка молитва відома з найдавніших часів: “Господи Ісусе Христе, Сину Божий, помилуй мене грішного!”. Про неї сказано у св. Єфрема, св. І. Золотоустого, св. Ісаака Сирійця, у св. Ісихія, у свв. Варсануфія та Івана і у св. Івана Ліствичника. Ця старинна молитва ставала щораз більше відомою та увійшла навіть у церковний устрій, за яким нею можна було заступати усі приватні молитви і навіть в особливих випадках церковні служби.

Суть “Ісусової молитви” та її радикальну відмінність від східних індійських мантр незвичайно влучно й образно пояснює о. О. Мень. Він каже: “...одна з головних молитов християнського подвижництва називається “Ісусовою молитвою”, в ній постійно повторюється ім'я того, що народився, жив на землі, був розп'ятий і воскрес. І ось ця Христоцентричність головної християнської молитви радикально відрізняє її від усіх інших медитацій і мантр, тому що тут відбувається зустріч, не просто концентрація думки, не просто зосередженість;

не просто занурення в океан чи безодню духовності, а зустріч особистості з Особою Ісуса Христа, який стоїть над світом і в світі”⁹⁷.

1.4. Аналіз “Ісусової молитви”

“Ісусова молитва” безпосередньо з’єднує душу людини з Господом Ісусом, а Він є єдиними нашими дверима до спільноти з Богом; це ж є метою молитви. Бо сам Він сказав: “Ніхто не приходить до Отця, хіба тільки через Мене”⁹⁸. Промовляючи цю молитву, засвоюємо собі всю силу Христового втілення, а в цьому полягає наше спасення.

Повернення монастирям Студійського Уставу традиції “Ісусової молитви” мало такі дві причини. По-перше, це могутня молитва, чудовий засіб до вироблення відчуття постійної Божої присутності, до роздумувань над основними правдами нашої віри.

По-друге, нею можна було заступити усі молитви і навіть церковні служби. А метою Студійських монастирів на початку ХХ ст. було уможливити чернече життя селянським синам і дочкам, людям без спеціальної освіти, часто зовсім неграмотним. Церковне ж правило зобов’язувало всіх. Служби відправлялись не зовсім зрозумілою церковно-слов’янською мовою. Тому “Ісусова молитва” успішно заміняла Правило багатьом ченцям і черниціям, поки вони не навчилися вільно читати Часослов, Псалтир та Св. Письмо. Уже в монаших Правилах Скнулівської Лаври св. Антонія Печерського знаходимо вказівки щодо вживання варіанту “Ісусової молитви”: “Господи, Ісусе Христе, Боже наш, помилуй нас”. “Ту саму молитву повторяють на зернах вервиці, скільки разів лучається йти до церкви або з церкви, на роботу або з роботи, до міста або з міста... Тою самою молитвою, висказаною наголос старшими, зачинається і кінчається молитва, робота, відпочинок і кожде інше заняття. Ту саму молитву говориться при стрічи та отвираню дверей”⁹⁹.

У “Типіконі” вже зустрічаємо найповніший і найбільш розповсюджений варіант “Ісусової молитви”: “Господи, Ісусе Христе, Сину

⁹⁷ о. Мень Олександр. Християнство // Вірую. – Ч. – 25. грудень 1994. – С. 5.

⁹⁸ Йо. 14, 6.

⁹⁹ Правила монаші Лаври Скнулівської св. Антонія Печерського. – С.8.

Божий, помилуй мене грішного (нас грішних)". Цей сам текст молитви знаходимо і в "Наших звичаях". У цій короткій молитві-благанні виражені майже всі правди віри про Ісуса Христа.

Ісус – це Бог: "Господь мій і Бог мій!" (Йо. 20, 28).

Ісус – це Христос: "Озавсь Петро та й каже до нього: "Ти – Христос" (Мр. 8, 29).

Ісус – це Син Божий: "Озавсь Симон Петро і заявляє: "Ти – Христос, Бога живого Син" (Мт. 16, 16.)

Ісус – це Володар: "Ісусе, наставнику, змилуйся над нами! (Лк. 17, 13). "Ісусе, Сину Давидів, змилуйся надо мною!" (Лк. 18, 38).

У монахів Студійського Уставу навіть вітання були замінені "Ісусовою молитвою" (крім періодів Різдва та Великодня). Словами "Ісусової молитви" просили дозволу зайти у келію до співбрата, а відповіддю "Амінь" отримували його.

"Ісусова молитва" – чудовий засіб для вироблення в собі внутрішньої молитви. Частий заклик до особистого імені Ісуса відкриває і дає нам відчуття його Божої Особи, нагадує науку Св. Письма про життя і ріст ранньої християнської Церкви силою Ісусового Імені. Цим іменем христилися: "і нехай кожний з вас охриститися в ім'я Ісуса Христа на відпущення гріхів ваших і ви приймете дар Святого Духа"¹⁰⁰.

Цим іменем молилися: "В ім'я моє досі ви не просили нічого. Просіте ж – і ви одержите, щоб радощів ваших було вщерть"¹⁰¹; творили чуда: "Господи, навіть і біси коряться нам з-за твого імені"¹⁰². За нього переслідували: "Вас ненавидітимуть усі за моє ім'я, але хто витримає до кінця, той спасеться"¹⁰³.

В усіх новозавітних книгах ім'я Ісуса Христа ототожнюється з Його Особою, а найтісніше з'єднання людини з Ісусом Христом і є метою "Ісусової молитви". Тому повернення братами Шептицькими і присвоєння монахам цієї практики має величезне значення. Ця молитва надає Студійським монастирям не тільки зовнішнього вигляду, але й внутрішньої суті старовинних східних обителів.

¹⁰⁰ Ді. 2, 38.

¹⁰¹ Йо. 16, 24.

¹⁰² Лк. 10, 17.

¹⁰³ Мт. 10, 22.

1.5. Єдність форми і змісту у молитвах монаха: св. Літургія та інші Богослужіння

Дуже багато уваги приділяє о. Климентій єдності форми і змісту в молитвах та Богослужіннях, тобто тому, як треба поводитись під час молитви та різних чернечих Богослужінь і відправ. Цьому питанню відведено багато місця у “Типіконі”, “Наших завітах” та у багатьох інших писаннях Архімандрита. У Львівському історичному архіві зберігся навіть окремий збірник приписів та вказівок, яких треба додержуватись у молитовні “Студіону”. У всіх Студійських монастирях зобов’язував т. зв. Богослужбовий Типік.

241-ий пункт “Наших звичаїв” дуже детально звертає увагу навіть на кожную дрібницю у поведінці монаха під час молитви, Правила та Богослужінь. У ньому сказано: “Пошана до Божого діла”, яким є спільна відправа Церковного Правила; поважний вигляд монашого хору; добрий, будуючий приклад для світських людей... вимагають від монахів якнайточнішого додержування таких правил”. І далі у 31 підпунктах опрацьовано усі деталі цих правил і приписів, суттю і основою яких повинен бути “страх Божий”, тобто глибока повага, пошана та урочистість Богопочитання: “Ми завжди повинні відноситись до Ісуса з вірою і любов’ю, але ніколи не сміємо забувати про “страх Божий” перед Його Божеством. Цей “страх Божий” не дозволяє легковажити, нехтувати, недбало відноситись навіть до найменшої подробиці Богослуження, бо все, що безпосередньо відноситься до Бога, повинно бути виконуване з найглибшою пошаною та величавістю, бо тільки так людина може приступити до величі Бога”¹⁰⁴.

О. Климентій особливо наголошує на тому, що в нашій Східній Церкві всі Богослужбові дії, які відносяться до св. Жертви, повинні відправлятися з незвичайною точністю, старанністю, увагою та побожністю. Він має тут на увазі можливість і перспективу місій монахів-студитів на Схід, де треба особливо вважати, щоб якоюсь невідповідною дією не дати згіршення нез’єдиненим братам.

“Те, що ми католики, в нічому не змінює тої обставини, що ми належимо до Сходу і що у всіх Богослуженнях придержуємось східного обряду. Тому наше життя повинно мати, по можливості, найповніший вид східнього чернецтва”¹⁰⁵.

¹⁰⁴ Наші звичаї. – С. 46.

¹⁰⁵ Наші звичаї. – С. 46.

Щоби відправа св. Літургії, Правила та всіх інших Богослужінь у Студійських монастирях відбувались завжди згідно Уставу та всіх приписів ігумен призначає окремих монахів, постійною функцією яких є слідкувати за цим.

Канонарх “має слідкувати, щоб монахи на спільній молитві Церковного Правила, на хорах і в крилосах завжди виконували все по приписах Богослужбового Типіка..., щоб брати, призначені для читання стихирів чи псалмів робили це поволі, виразно, голосно та із збереженням основ мистецького речитативу”¹⁰⁶.

Протопсалти, яких є по одному на кожному крилосі, оберігають чернечі Богослужіння від поспіху, дисгармонії та крикливості, слідкують за тим, щоб східні старовинні напиви виконувались з повагою, простотою та щирою побожністю.

Згідно Студійського Уставу кожен монах повинен присвятити 1/3 доби, тобто 8 годин молитві. Але є ряд робіт, які необхідно виконувати кожний день, чи більший об’єм робіт, зв’язаний із сезонними сільськогосподарськими заняттями, у зв’язку з тим певна частина монахів не має можливості бути на повному Церковному Правилі. Таким монахам, яким обов’язки не дозволяють бути на звичайнім Правилі, ігумен устанавляє Правило св. Пахомія, або правило Дванадцяти псалмів.

1.6. Інші види молитви: Келійне Правило; читання Св. Письма; розважання

А для тих ченців, які зовсім не мають можливості брати участь у спільному Правилі, ігумен призначає “Келійне Правило”, яке кожний монах на самоті у своїй келії відмовляє.

Для розвитку внутрішнього духовного життя монаха-студита служить ще: щоденне ранкове розважання; іспит совісті і духовні читання, спільні і на самоті¹⁰⁷. Часте читання Св. Письма, особливо Нового Завіту і Псалтиря є незрівняним кормом для душі, бо Слово Боже дає нам життя Боже.

Про практику духовного читання є окремі пункти і в Уставі, і в “Наших звичаях”, де сказано, що “хвилини, вільні від праці, особливо в неділі та свята брати нехай використовують на науку Псалмів,

¹⁰⁶ Устав. – П. 304. – С. 154.

¹⁰⁷ Устав. – П. 309. – С. 159.

на читання монаших правил, списаних св. Отцями, на засвоєння нашого Уставу і Звичаїв, так щоб через часте читання все те стало немов частиною нашого інтелекту і нашої душі”¹⁰⁸.

1.7. Культ Євхаристії

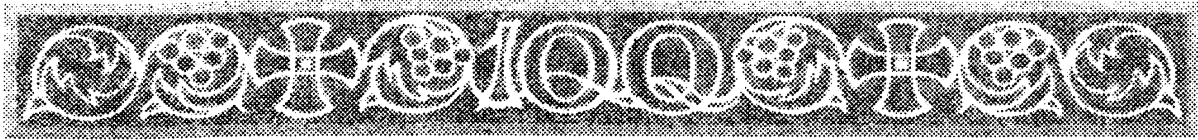
Аналізуючи роль і вплив молитви на духовне формування монаха-студита, не можна не підкреслити культу Євхаристії, який випливає саме з молитви, джерелом, осередком і ціллю якої є з'єднання душі з Богом, що перебуває серед нас у цій Найсвятішій Тайні.

“Культ Євхаристії..., – навчає о. Климентій, – повинен стати для кожного монаха-студита і для цілої чернечої громади тим духовним сонцем, що просвітлює їхнє внутрішнє життя, огріває його, оживляє і притягає до себе. Монахи повинні старатися з допомогою частих, хоч може і коротких відвідин Найсвятіших Тайн та через постійне їх адорування швидко наближатися до найвищої цілі їхнього покликання – бути з Ісусом; зростися з Ним; щоб хоч при кінці життя могли повторити слова св. Павла: “Живу вже не я, а живе Христос у мені” (Гал. 2, 20). Культ Євхаристії повинен бути у монахів студитів нерозривним і тотожним з культом Безкровної Жертви Ісуса Христа, яку щодня приносимо Богові у св. Літургії”¹⁰⁹.

Про що б о. Климентій не писав, на яку б тему не говорив зі своїми співбратами, завжди головною ідеєю через усі його твори, послання та листи проходить молитва як постійне єднання з Богом, постійне звернення до Нього, постійне бажання тільки Йому служити, тільки Його волі шукати і бездоганно її виконувати.

¹⁰⁸ Наші звичаї. – П. 249. – С. 44-45.

¹⁰⁹ Устав. – П. 312. – С. 162.

ВИСНОВКИ

“Належати до Студіону, жити як у висотах його духовності й культури, так і в періодах найтяжчих проб., є дуже шляхотним покликанням, серйозним зобов'язанням, благородною відповідальністю, засвідченням вірності й любови”¹¹⁰.

Перший монастир “Студіон” був заснований у 463 році у Царгороді над Босфором. Три століття пізніше найвизначніший ігумен цього монастиря св. Теодор Студит (759-826), вдихнув у нього свого Божого духа, надав йому стислі правила – Типікон, якими обновили монаше життя на Сході¹¹¹. Творчість св. Теодора Студита характерна глибоким почитанням св. Євхаристії, послухом для Апостольського престолу в єдності Церкви, строгою монашою дисципліною, опертою на високій духовності, добродійності і любові ближнього. З нашою Церквою він зв'язаний своїм життям і своєю діяльністю: захищаючи святі ікони, він радив усім переслідуваним іконоборцями втікати на Україну. Він найвизначніший духовний син св. Василя Великого.

В XI ст. у Києві виникає Печерський монастир, заснований митрополитом Іларіоном і св. Антонієм (1073 р.). Ігумен цього монастиря св. Теодосій запроваджує у Печерській Лаврі Типікон св. Теодора Студита. Завдяки цьому Печерський монастир здобув величезне значення і вплив в усій Київській Русі під оглядом духовним, науковим, церковним і навіть державним¹¹².

¹¹⁰ Із промови Папи Павла VI до монахів студитів. – Рим. – 7.01.1965. – Архів Монастиря Студитів у Львові. – С. 2.

¹¹¹ Послання Верховного Архiepіскопа Йосифа до Студитів. – Рим. – 23.07.1964. – Архів Монастиря Студитів у Львові. – С. 1.

¹¹² До монахів і монахинь Студитського Уставу на поселеннях. Послання Патріарха і кардинала Й. Сліпого. – Рим. – 24.11.1978.

Важкі політичні умови, лихоліття, війни спричинили занепад церковного і чернечого життя на Україні. І щойно Слуга Божий митрополит Андрей і перший Архимандрит відновлених Студитів о. Климентій своєю невсипущою працею від початку ХХ ст. спричинилися не тільки до відновлення, але і до всестороннього розквіту монастирів Студитського Уставу в Західній Україні. Діяльність і праця Студитських монастирів у Сквилові, Уневі, Львові, Дорі, Зарваниці завдяки глибокій християнській духовності ченців внесли значний вклад у розвиток духовної культури нашого народу. Значення, вплив і пошану до монастирів саме Студитського Уставу значно підніс зв'язаний із ними перший екзарх католицької Росії о. Леонід Фйодоров¹¹³, великосхимник студит та іменований митрополитом Й. Слігим Архимандрит о. Климентій Шептицький.

Створюючи у своїх творах, листах та посланнях образ ідеального монаха Студита, о. Климентій бачить у ньому рівномірно розвинуті усі внутрішні духовні сили та чесноти людини: душу, інтелект, волю та характер. Джерелом для такого розвитку є для нього наука Христа: його Євангельські Ради та сам приклад Ісусового життя¹¹⁴.

Завданням усіх Студитських монастирів є для о. Климентія плекання духовного життя; стремління ченців до святості та досконалості, яку здобувається молитвою, дбайливими літургійними відправами; розважанням, покутою та умиртвленням душі й тіла¹¹⁵. Своєю глибокою духовністю студити повинні бути прикладом і зразком для всіх інших обителів. Всі, хто звертається до студитського монастиря, повинні знайти у ньому духовне підкріплення для здобуття найвищої мети людини – особистої святості та любові Бога.

У своєму стремлінні до осягнення найвищої святості та глибокої духовності кожний чернець Студитського монастиря повинен користуватися Уставом, "Нашими звичаями" та настановами, вказівками

¹¹³ Шептицький Ян К. Отець Климентій Шептицький. Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких //Пер. з польської: Н. Пікулик, Л. Сенік; з французької: Ж. Максимович. – Львів: Свічадо, 1996. – С. 86.

¹¹⁴ Послання о. Климентія, Ігумена Св. Успенської Лаври в Уневі для монастирів на Поліссі. 1934. ЦДІА у Львові. Ф. 358, оп. 3, спр. 325. – С. 1, 4.

¹¹⁵ Посліднє слово. 1940 р. ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 3, спр. 325. – С. 2, 4.

і порадами із творів та послань довголітнього Ігумена, єромонаха і великосхимника – аскета Климентія.

Перед студитами велика, безкрайна нива праці над піднесенням свого духовного, аскетичного та інтелектуального рівня, над з'єднанням Церкви та відтворенням у всій їхній красі світлих традицій Сходу¹¹⁶.

Великий, незгладимий слід у формуванні духовності монахів та монахинь Студитського Уставу о. Климентій залишив у першу чергу як муж молитви. Цей безцінний Господній дар – духа молитви, він свято зберіг і помножив. Його життя – це безнастанна молитва. Духа постійної молитви він намагався прищепити і передати усім ченцям і черницям, якими він як Ігумен та Архимандрит опікувався¹¹⁷.

Від усіх братів, яку б вони функцію в монастирі не виконували, о. Климентій вимагав: плекати молитву у всій її повноті; звертати увагу на її внутрішню суть і на зовнішній вияв, щоб свято зберігати і дотримуватись нашого старовинного східного обряду¹¹⁸. Разом з Митрополитом Андреем о. Климентій відновив у Студитських монастирях практику Ісусової молитви, намагався прищепити кожному монахові відчуття необхідності безнастанного звертання душі до Творця.

Як добрий пастир, що відзначався святістю життя і був наділений страхом Божим, він глибоко усім своїм єством почитав Євхаристійного Христа і вчив братів такого почитання та зовнішнього вияву його у традиціях Східної Церкви¹¹⁹.

У своїх проповідях і писаннях він навчав, що монах повинен жити Євангелієм щодня, щохвилини; повинен наслідувати Христа кожною хвилиною свого чернечого життя, повинен подавати приклад абсолютного послуху, досконалого убозтва та ангельської чистоти; повинен використовувати кожную нагоду для вияву щирої, глибокої покори та для умиротворення¹²⁰.

¹¹⁶ Типік монахів Студійського Уставу //Переклад ігумена о. Никанора з французького оригіналу. Вступ. – С. 2, 4, 9. – Архів Монастиря Студитів у Львові.

¹¹⁷ Там же. – С. 146-147.

¹¹⁸ Наші звичаї. Звичаї монахів Студійського Уставу, складені в Унівській Свято-Успенській Лаврі. – Львів: Свічадо, 1992. – С. 39-48.

¹¹⁹ Там же. – С. 162-165.

¹²⁰ Там же. – С. 178-191.

Головним, найбільшим даром Творця о. Климентій вважав Дар Любові. Навчити кожного монаха студита, від молоденького новика до сивого схимника, любити Бога усім серцем, усією душею, всіма помислами, всіма силами своїми, жити в Бозі, для Бога і з Богом – це було для о. Климентія одне із основних завдань у формуванні духовності чернечого життя студитів¹²¹. Виявом цієї любові у монахів повинно бути безустанне служіння людям, ближнім. Монах повинен жити не для себе, не думати про себе; а служачи своїм ближнім, служити Господеві.

Усі ці засади для формування і плекання духовного життя монаха студита проходять через усі збережені писання і твори о. Климентія, починаючи від кодексу студитських правил – Типікону, який вперше у 1923 р. митрополит Андрей подав до Римського престолу і який у 1965 р., перевиданий французькою мовою студити подарували Папі Павлові VI, аж до останнього послання “Пересторога до всіх братів-іноків Студійського Уставу”¹²², написаного вже в умовах насильної, жорстокої ліквідації Української Греко-Католицької Церкви (1945 р.). Цей твір був переданий монахам студитам тоді, коли сотні тисяч вірних були депортовані в Сибір, а священники і монахи масово арештовані. Він найкраще доказує, як глибоко о. Климентій був заангажований у справу духовного формування монахів студитів, не дивлячись навіть на страшні катаклізми і удари, які впали тоді на Греко-Католицьку Церкву і чернецтво.

І, може, саме тому, саме завдяки подвижницькій, важкій, довголітній праці о. Климентія студитське чернецтво гідно вистояло і перенесло час неймовірно жорстоких переслідувань протягом половини століття і увійшло у період відновлення і нормалізації церковного життя в Україні із організованою структурою, з вишколеним і підготованими у підпіллі священниками, новіціятим, схимниками.

І навіть цей важкий для студитського чернецтва період, коли бракувало єдиних літургічних текстів, релігійно-катехитичної літератури, церковних і монастирських приміщень і всієї літургійної атрибу-

¹²¹ Віра. Надія. Любов. 1945 р. Послання ігумена Климентія. ЦДІАЛ. – ф. 358, оп. 5, спр. 325. – С. 29-33.

¹²² Пересторога до всіх братів-іноків Студійського Уставу. 1945 р. ЦДІАЛ. – ф. 358, оп. 3. – С. 25-33.

тики, передбачив своїм віщим духом о. Климентій і залишив монахам свій заповіт – “Посліднє слово”¹²³, у якому по пунктах перерахував усі засоби для відродження та налагодження нормального функціонування студитських монастирів.

Ведучий постулятор у беатифікаційному процесі о. Климентія – Владика Любомир Гузар, архимандрит монастиря св. Теодора Студита в Гроттаферраті (Італія) так характеризує постать о. Климентія:

“Особистість о. Климентія в українській духовності засвідчує високий рівень самопосвяти і самозречення в ім’я найвищого ідеалу на землі – любові до ближнього, виконання Божої волі – служіння Богові і народові саме у час найжорстокіших випробувань, які випали на його долю і на долю Української Греко-Католицької Церкви. Він творив подвиг в ім’я Боже і народу, ніс бідним і знеможеним підтримку молитвою, добрим ділом і сів віру як дбайливий сівач, кидаючи зерно правди у благодатний ґрунт. Його подвижницьке життя і глибока віра, сила духу викликали захоплення всіх, хто його знав або чув про нього. Ще за земного життя він став прикладом служіння Богові і народові. Тому чисельна українська громада, християни нашого краю свято зберігають пам’ять про Слугу Божого Климентія і... сподіваються на успішний початок і добре завершення беатифікаційного процесу”¹²⁴.

А монахи і монахині Студійського Уставу завели у своїх обителях практику щоденного, в часі післябідного відвідування Найсвятіших Тайн, молитовного звертання до о. Климентія з проханням про опіку і заступництво та звернення до Всемогутнього Господа з молитвою:

“Господи Боже наш, що покликав о. Климентія, щоб через тишу його духа і святого його життя, повного скорботи Христового в’язня, подати обнову нашому народові, даруй через його заступництво мир душам нашим, а його монаші чесноти і святість прослав на наших престолах, щоб славилось Ім’я Твоє, Отця, і Сина, і Святого Духа. Амінь”¹²⁵.

¹²³ Посліднє слово. 1940 р. ЦДІАЛ. – ф. 358, оп. 3, спр. 325. – С. 15-23.

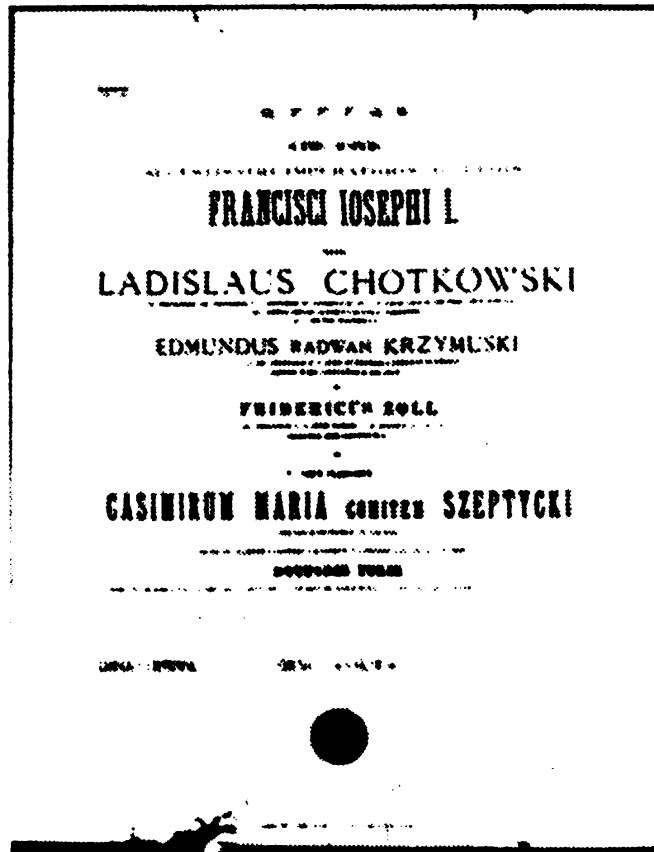
¹²⁴ Владика Гузар Л. Він творив подвиг в ім’я Боже і народу // За вільну Україну. – 28 січня, 1995 р.

¹²⁵ Прийдіте, поклонімося. Молитовник. – Рим, 1991. – С. 97.

Діяльність і особливо творчість о. Климентія ще далеко не досліджена. Необхідні дальші пошуки його творів, можливо збережених в Україні і поза її межами (в Інсбруку, в богословських журналах європейських країн).

Аналіз і дослідження творчості о. Климентія повинні вестися у напрямі моральному, догматичному і педагогічному.

ДОДАТКИ

1. Копія диплому про закінчення Казимиром Шептицьким юридичного факультету.

Выписка из протокола № 8

Особого Совещания при Министре Государственной Безопасности Союза ССР
 24-1 28 февраля 1948 г.

СЛУШАЛИ	ПОСТАНОВИЛИ
94. Дело № 146913/МГБ УССР по обвинению ШЕНТИЦКОГО Владимира Ивановича, 1889 г. р., уро. Львов- ской обл., украинец, гр. СССР, оспариваний, сов. по ст. 54-1 "а" и 54-11 УК УССР.	ШЕНТИЦКОГО Владимира Ивано- вича за активную антисовет- скую деятельность и укрыва- тельство контрреволюционных сил украинского подполья заключить в тюрьму сроком на восемь лет, считая срок с 5-го июня 1947 г. Лично принадлежащее имуще- ство конфисковать.

Нач. Секретариата Особого Совещания

С постановлением Особого Совещания МГБ согласо-
 вана *Климентий*
 (подпись)
 25-го марта 1948 г.

Постановление Особого Совещания МГБ
 зам. нач. сек. *Климентий*
 25-го марта 1948 г.

2. Копія Виписки з протоколу № 8 Особливої Ради при МГБ
 ССРСР від 28.02.1948 р.

А К Т

УН

Врачебной комиссии из заключенного тюрьмы Владимирской
области Шептицкого
№ Клементий Отчество Иванович Возраст 1869г.
1. Заключение находясь на общо-сибирск.

- 2. Объективно обнаружено Сварение 19 см длиной в подкожной клетчатке
на ногах от бедра до колена резко воспалено
плащью серой расширено во все стороны
ткань серая
ткань беловатая
внутренние органы
- 3. Диагноз Множественный гангренозный
- 4. Заключение комиссии

Иванов
Здравств
Майор М. С. Д.
10/IV - 48

3. Акт Лікарської комісії на ув'язненого тюрми Володимирської області Шептицького Клементія Івановича від 10.04.1948 р. (Копія).

1. Осн. **ШЕПТИЦКИЙ**
 2. Имя: **КЛЕМЕНТИЙ**
 3. Отчество: **ИВАНОВИЧ**
 4. Родился: **1869** г. М. Место рожд.:
**с. Придлочи, Яворанского р-на,
 Львовской обл.**
 5. Адрес м/ж: **Кривмандрот Униг.
 с. Сколо мростуря**
 6. Наз. **УКРАИНСКА** 9. Гражд. **СССР**
 7. Арестован **5 июня 1942** г. Характер
 преступления **измена Родине**
 12. Ст.ст. УК **54-1а УК СССР**
 13. Карточка составлена **7 декабря 1942** г.
 Орган **УМГБ**
 (полное наименование)
Львовск. обл.
 № 307
44 № 751
 Арт. **3103**
 Дата
 Подпись
 Отделение уголовного розыска
 (полное наименование)

Как осужден **ОС при МГБ СССР**
 Когда: **28 февраля 42** г. ст.ст. **54-1а 54-11**
РСФСР
 срок **2** лет (исключено)
 (указать полностью действительный срок)

Приговор вступил в законную силу **19** г.

10.07.42. Владимирская Г-на № 2
01.05.51 - УМЕР, похоронен на
гор. кладбище.
Удв-е о смерти вмс.
дано в ОЯЭС Львовской обл
06.05.51 30 и 334

Оформлено в количестве _____ экземпляров, из них _____ экземпляров в _____

ТШ 3204 - 300 013 (форма 100/13 мп) © 1942 № 1

Подпись

4. Довідка про смерть від 02.02.1994 р. (Копія).

БІБЛІОГРАФІЯ

І. Твори о. Климентія

А. В рукописах:

Послання о. Климентія, Ігумена Св. Успенської Лаври в Уневі для монастирів на Поліссі. 1934 р. ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 3, спр. 325, С. 2-14.

Послання до всіх чесних іноків і моїх найдорожчих отців і братів, що по Студійському Уставові живуть в Уневі та по інших наших домах. ("Що належить до повного монастирського життя"). 1937 р. ЦДІАЛ, ф. 577, оп. 1, спр. 2, С. 1-6.

Слово про убожество й послух єромонаха Климентія Ігумена монастирів Студійського Уставу. 1937-1938 рр. //Ясна путь. – Ч.5-6, 7-8. – 1938 р.

Тимчасовий Правильник бібліотеки "Студіону", складений Ігуменом о. Климентієм. 1937 р. ЦДІАЛ, ф. 577, оп. 1, спр. 5, С. 1-2.

Богослуження в молитовні "Студіону". Приписи, складені ігуменом о. Климентієм. 1938 р. ЦДІАЛ, ф. 577, оп. 1, спр. 3, С. 1-2.

Правильник для братів-спудеїв Богословського і Малосемінарійного курсу в "Студіоні". 1938 р. ЦДІАЛ, ф. 525, оп. 1, спр. 31, С. 1-16.

Посліднє слово. 1940 р. ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 3, спр. 325, С. 15-23.

Віра. Надія. Любов. 1945 р. Послання Ігумена Климентія. ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 5, спр. 325, С. 34-47.

Пересторога до всіх братів-іноків Студійського Уставу. 1945 р. ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 3, С. 25-33.

Наставлення Авви-Архімандрита новопоставленому Ігуменові. ЦДІАЛ, ф. 525, оп. 1, спр. 31, С. 17-19.

Б. Друковані:

о. д-р. Шептицький Климентій, ігумен студитів. Митрополит Андрей і обновлення східної чернечої традиції //Богословія. – Т. VI. – Кн.1-2. – 1926. – С. 150.

D-r. hr. Szeptycki Kazimierz. O czeladzi i sługach w gospodarstwach rolnych. Referat wygłoszony 9.VII.1896 r. w sekcji rolniczej II Wiecu Katolickiego we Lwowie. – Lwów, 1896.

Sprawozdanie poselskie złożone przez posła do Rady Państwa dra Kazimierza hr. Szeptyckiego na zebraniu wyborców w Przemyslu dnia 21.IV.1906. – Lwów, 1906.

II. Інші джерела

Копія диплому гр. К. Шептицького про закінчення факультету права. – Архів Монастиря Студитів у Львові.

Копії документів судового політичного процесу о. Климентія про арешт, суд і заслання у Сибірські табори. – Архів Монастиря Студитів у Львові.

Святе Письмо Старого та Нового Завіту/Повний переклад, здійснений за оригінальними єврейськими, араміїськими та грецькими текстами під час Другого Ватиканського Вселенського Собору. 1988 р.

Правила монаші Лаври Скнилівської св.Антонія Печерського, 1906 р. ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 11.

Устав монахів студитів, 1920 р.

Типік монахів Студійського Уставу /Переклад ігумена о. Никанора з французького оригіналу. – Архів Монастиря Студитів у Львові.

Наші звичаї. – Львів: Свічадо, 1992.

Творения преподобного Теодора Студита: В 2-х т. / В русском переводе. – Санкт-Петербург, 1907.

Студит Т. Короткі науки.

Умное делание. О молитве Иисусовой //Сборник поучений Св. Отцов и опытных делателей. – Изд. Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 1992 .

Пісня серця. Давні навчання про внутрішню молитву. – Львів: Свічадо, 1993.

о. Липський Богдан. Духовність нашого обряду. – Нью-Йорк-Торонто, 1974.

Студитське чернецтво в Українській Католицькій Церкві. – Львів: Свічадо, 1991.

Słownik teologii biblijnej. Dzieło zbiorowe. Red. nacz. Xavier Leon Dufour. Tłumaczył i opracował Wp. Kazimierz Romaniuk. – Poznań, 1990.

Шептицький Іван Лев. Жмуток споминів про моїх стрийків // Брик-Дев'ятницький М. Там наша молодість цвіла. – Ілюстрований збірник, 1970. – Losser (Ov.), Nederland.

Szeptycki Jan Kazimierz. Moje wspomnienia o Kazimierzu Szeptyckim ojcu Klemensie Szeptyckim. – Архів Монастиря Студитів у Львові.

Студитське монашество у двадцятому столітті. – Маріно – Студіон, 1984.

Ноуен Генрі Дж.М. Дивитися на все іншими очима /Переклад з англійської Ольги Сенюк. – Львів. Свічадо, 1991.

Шептицький Ян К. Отець Климентій Шептицький. Життєпис на підставі архівних матеріалів родини Шептицьких /Пер. з польської: Н. Пікулик, Л. Сенік; з французької: Ж. Максимович. – Львів: Свічадо, 1996.

Послання Патріарха і Кардинала Йосифа до Монахів і Монахинь Студитського Уставу на поселеннях. Рим. 24.11.1978. – Архів монахів студитів у Львові.

III. Праці про о. Климентія

Дворников Орест. Климентий Шептицкий в моей жизни //За вільну Україну. – 25 вересня, 1993.

Владика Гузар Любомир. Беатифікаційний процес о. Климентія Шептицького знаходиться у фазі підготовки //Мета. – № 5. – 4 січня, 1995.

Парацак І. Хто стане зо мною напроти злочинців? //За вільну Україну. – 30 червня, 1994.

Гузар Любомир. Він творив подвиг в ім'я Боже і народу. Розповідь про Слугу Божого Климентія Шептицького і процес беатифікації //За вільну Україну. – № 16. – 28 січня, 1995.

Розповідь архимандрита Климентія Шептицького. Із “Мартирології Українських Церков” т. II. “Українська Католицька Церква” //Мета. – Ч. 5. – 7 березня, 1995. – С. 4.

Киричук Л. Високого чину чернець з великою білою бородою //Мета. – 10 травня, 1995.

IV. Допоміжна література

Гемеркен Кемпійський Т. Наслідування Христа. – Рим, 1980.

Офм Леонард Хольц. История христианского монашества. – С.-Петербург, 1993.

Послання Верховного Архиепископа Йосифа Сліпого до Студитів. – 23 липня, 1964 р. Рим. Архів монастиря Студитів.

Проповідь Блаженнішого Мирослава-Івана, виголошена в празник св. Теодора Студита 24 листопада 1986 р. Рим.

о. Катрій Юліан. ЧСВВ. Перлини Східних Отців. – Нью-Йорк-Рим, 1987.

о. Катрій Юліан. ЧСВВ. Господи навчи нас молитися. – Нью-Йорк–Торонто, 1981.

о. Катрій Юліан. ЧСВВ. Вгору піднесім серця. – Рим, 1993.

Torzecki R. Sprawa ukraińska w czasie II wojny światowej na terenie II Rzeczypospolitej. – Warszawa, 1976. – S. 178.

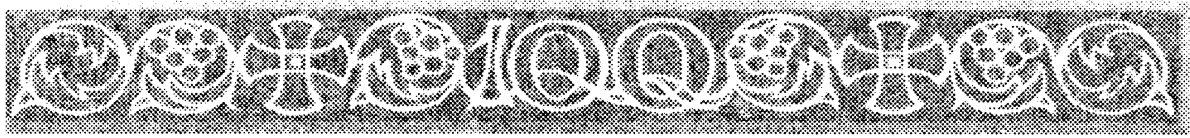
Білас Іван. Репресивно-каральна система в Україні 1917-1953. Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Книга перша. – Київ, 1994.

Szeptycka Zofia z Fredrów. Młodość i powołanie o. Romana Andrzeja Szeptyckiego. – Wrocław, 1993.

о. Мень Олександр. Християнство //Вірую. – 25 грудня, 1995. – С. 5.

Св. Лігорій Альфонс. Молитва. Могутній засіб спасіння. – Йорктон, 1962.

Josef de Wolf. Katholisch sein ist ein Verbrechen...Köln. – S. 171-185.

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1 <i>Послання, листи та вказівки о. Климентія, що стосуються духовного формування студитів</i>	10
Розділ 2 <i>Євангельські ради як дороговказ для монахів студитів у розумінні о. Климентія</i>	29
Розділ 3 <i>Духовна формація монахів студитів через літургійну молитву, богослужіння та духовне читання</i>	39
Висновки	49
Додатки	55
Бібліографія	59

Релігійне видання

Єрм. Севастіян

Духовне формування монаха студита
У світлі писань о. Климентія Шептицького

Редактор Наталка Ільків
Художній редактор Олена Мікула
Технічний редактор Ірина Стемпіцька

Підп. до друку 18.03.97. Формат 60x84/16. Папір офс. Офс. друк.
Ум.-друк. арк. 3,5. Ум. фарбовідб. 4. Обл.-вид. арк. 3,7.
Вид. № 231. Зам. 1176

Монастир Монахів Студійського Уставу
Видавничий відділ "Свічадо"
290008 Львів, вул. Винниченка, 22

Віддруковано з готових діапозитивів в обласній книжковій друкарні,
Львів, Пекарська, 11

